

КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРИЇ ТА СТАТИСТИКИ

Наша держава
виростає з
землі і з
землі виростає
наша держава!

Земля
виростає з
землі і з
землі виростає
наша держава!

НУК

(наукова ступінь, вчене звання, П.І.Б. зав.кафедрою)

Миколаїв – 2023 р.

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ІМЕНІ АДМІРАЛА МАКАРОВА**

Факультет економіки моря
Кафедра економічної політики та безпеки
Освітній рівень – перший (бакалаврський)
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 051 Економіка
Освітня програма – Міжнародна економіка

ЗАТВЕРДЖУЮ

Гарант освітньої програми

«Міжнародна економіка»

_____ Л.Ю. Вдовиченко

«_____» _____ 2023 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»**

Студенту Гладкову Нікіті Олексійовичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Сучасні особливості реалізації соціальної політики ЄС.
Керівник роботи к.е.н., доцент кафедри економічної політики та безпеки Вдовиченко Лариса Юріївна.
Затверджено наказом ректора №347уч від «19» квітня 2023 року.
2. Термін подання роботи: 15 червня 2023 року.
3. Вихідні дані по роботі: наукові статті, аналітичні матеріали вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, офіційні дані Євростату, Світового банку, ОЕСР, ВООЗ, Інтернет-ресурси.
4. Перелік питань, що належать до розробки (найменування розділів) Теоретичне підґрунтя дослідження аспектів формування та реалізації соціальної політики ЄС; Соціальна політика ЄС: сучасні тенденції; Перспективи розвитку соціального виміру ЄС.
5. Перелік презентаційних матеріалів Мета, завдання, об'єкт та предмет дослідження; Структурно-логічна схема дослідження; Зв'язок теми роботи з об'єктом, методологія та методи дослідження; Чинники впливу на становлення соціальної політики ЄС; Функції соціальної політики ЄС; Механізм реалізації соціальної політики ЄС; Генезис соціальної політики ЄС; Моделі соціального захисту в країнах ЄС; Порівняння показників соціальних витрат у країнах – представниках кожної соціальної моделі ЄС.; Соціальна політика України в умовах євроінтеграції; Порівняння показників соціальних витрат країн ЄС та України; Головні реформи для побудови європейської соціальної моделі; SWOT-аналіз реалізації стратегії поширення зовнішнього виміру соціальної політики ЄС; Соціальні проблеми в контексті відносин ЄС та України та шляхи їх вирішення.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Визначення наукового керівника роботи	01.09.2022р.- 15.09.2022р.	
2.	Вибір теми роботи та її узгодження з науковим керівником	15.09.2022р.- 30.09.2022р.	
3.	Вивчення друкованих та електронних джерел, економічних реалій, методичних та наукових видань з теми роботи	01.10.2022р.- 31.10.2022р.	
4.	Складання попереднього плану роботи, узгодження його з науковим керівником	01.11.2022р.- 15.11.2022р.	
5.	Збір статистичної інформації на базовому підприємстві (установі, організації)	15.11.2022р.- 31.01.2023р.	
6.	Розробка теоретичного розділу	01.02.2023р.- 29.02.2023р.	
7.	Розробка аналітичного розділу	01.03.2023р.- 31.03.2023р.	
8.	Розробка проєктного розділу	01.04.2023р.- 30.04.2023р.	
9.	Розробка вступу, висновків, списку використаної літератури та додатків	01.05.2023р.- 15.05.2023р.	
10.	Редагування рукопису роботи та ознайомлення з ним наукового керівника	15.05.2023р.- 30.05.2023р.	
11.	Усунення зауважень наукового керівника та завершення роботи	01.06.2023р.- 10.06.2023р.	
12.	Подання рукопису кваліфікаційної роботи в бібліотеку НУК для перевірки на унікальність	10.06.2023р.	
13.	Подання рукопису кваліфікаційної роботи на попередній захист	15.06.2023р.	
14.	Усунення зауважень кафедрального захисту та результатів перевірки на виявлення збігів/ідентичності/схожості роботи	16.06.2023р.- 20.06.2023р.	
15.	Розробка проєкту демонстраційного матеріалу та доповіді	16.06.2023р.- 20.06.2023р.	
16.	Подання роботи рецензенту та отримання рецензії	16.06.2023р.	
17.	Захист роботи перед АК	22.06.2023р.	

Науковий керівник Лариса ВДОВИЧЕНКО

ім'я та прізвище

підпис

Студент Нікіта ГЛАДКОВ

ім'я та прізвище

підпис

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҮНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ АСПЕКТІВ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС.....	8
1.1. Соціальна політика ЄС на комунітарному рівні.....	8
1.2. Функції соціальної політики ЄС.....	13
1.3. Механізм реалізації соціальної політики ЄС.....	18
РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄС: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ.....	24
2.1. Генезис та еволюція соціальної політики в ЄС.....	24
2.2. Особливості моделей соціального захисту в країнах ЄС.....	32
2.3. Соціальна політика України в умовах євроінтеграційних процесів.....	41
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ВИМІРУ ЄС.....	48
3.1. Майбутнє європейської соціальної моделі.....	48
3.2. Зовнішній вимір соціальної політики ЄС та проблема розширення...	52
3.3. Соціальні проблеми в контексті відносин ЄС та України і шляхи їх вирішення.....	57
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	69

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Практика розвитку Європейського Союзу переконливо свідчить про те, що процеси міжнародної інтеграції багато в чому визначаються ступенем сумісності соціального простору інтегрованих країн. Сьогодні соціальна політика ЄС має бути чинником поглиблення інтеграційних процесів, проте ще залишається відкритим питання про ефективність її реалізації на сучасному етапі інтеграції. Проводячи єдину соціальну політику, Європейський Союз встановлює мінімальні стандарти якості життя та захисту прав трудящих, обов'язкові для всіх держав, що входять до його складу. Метою європейської соціальної політики є забезпечення гідного рівня життя для всіх громадян в активному і здоровому суспільстві. Соціальна політика ЄС спрямована на допомогу мільйонам громадян Співтовариства, включно з безробітними, людьми похилого віку, людьми з обмеженими фізичними можливостями, людьми, які страждають від соціальної та расової дискримінації.

Отже, завдяки існуванню в ЄС «європейської соціальної моделі» люди не залишені сам на сам із ринком, навпаки, вони мають доступ до однієї з найсильніших систем соціального захисту у світі. Одне з базових положень, що лежить в основі такого підходу, свідчить, що сильна конкуренція між компаніями необхідна для забезпечення продуктивності та зростання економіки, а сильна соціальна солідарність між людьми необхідна для побудови стабільного та відповідального суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження з проблематики соціальної спрямованості не є новими у науковій практиці. В різні часи до них звертались багато дослідників. У сучасних розробках з цієї проблематики можна виокремити кілька напрямів: найбільш досліджена сфера – захисту населення на ринку праці, яка пов'язана з іменами таких вчених, як Богиня Д.П., Власюк О.С., Грішнова О.А., Долішній М.І., Заяць Т.А., Кравченко І.С., Лібанова Е.М., Макарова О.В. Аналізу та оцінці соціальної політики і

державних соціальних програм пенсійного забезпечення, політики доходів, рівня життя та подолання бідності присвячені праці Гриньової В.М., Колота А.М., Мандибури В.О., Надточія Б.О., Паламарчука В.М., Паніотто В.І., Саєнка Ю.І., Яременка О.О.

Серед зарубіжних сучасних дослідників питаннями соціальної політики займалися такі вчені, як Дікон Б., МакТаггарт Грег, Стігліц Дж.Ю. та ін.

У той же час потребують подальших досліджень питання щодо сучасних особливостей реалізації соціальної політики Європейського Союзу.

Означене зумовило вибір теми, формулювання мети, постановку й вирішення основних завдань кваліфікаційної роботи.

Мета і завдання дослідження. В даній роботі поставлено за мету дослідити еволюцію розвитку, основні інструменти та перспективи соціальної політики Європейського Союзу.

Досягнення окресленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- висвітлити соціальну політику ЄС на комунітарному рівні;
- окреслити функції соціальної політики ЄС;
- розглянути механізм реалізації соціальної політики ЄС;
- дослідити генезис та еволюцію соціальної політики в ЄС;
- виокремити особливості моделей соціального захисту в різних країнах ЄС;
- проаналізувати соціальну політику України в умовах євроінтеграційних процесів;
- обґрунтувати майбутнє європейської соціальної моделі;
- розглянути зовнішній вимір соціальної політики ЄС та з'ясувати проблему її розширення;
- виявити соціальні проблеми в контексті відносин ЄС та України і запропонувати шляхи їх вирішення.

Об'єктом дослідження є соціальна політика Європейського Союзу.

Предметом дослідження виступає сукупність теоретичних,

методичних та практичних аспектів аналізу механізмів, інструментів та принципів, що використовуються в Європейському Союзі для реалізації соціальної політики, і перспектив соціального виміру ЄС.

Методи дослідження. Методологічною основою кваліфікаційної бакалаврської роботи є використання системи методів та підходів, які забезпечують концептуальну єдність дослідження: при дослідженні теоретичного підґрунтя аспектів формування та реалізації соціальної політики ЄС використовувались *методи від абстрактного до конкретного, поєднання аналізу та синтезу, структурно-системний, причинно-наслідкових зв'язків*; при встановленні сучасних тенденцій соціальної політики ЄС – *методи логічного й історичного, кількісно-якісного аналізу, статистичні методи, методи порівняльного аналізу*; у заключній третій частині, де досліджувалися перспективи розвитку соціального виміру ЄС, основними науковими методами є *причинно-наслідкові зв'язки, методи логічних та функціональних асоціацій і залежностей*.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Практичні результати дослідження полягають у використанні результатів дослідження для обґрунтування основних положень щодо перспективних напрямів розвитку соціальної політики ЄС в умовах євроінтеграційних процесів України.

Інформаційною базою дослідження є наукові статті, аналітичні матеріали вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, офіційні дані Євростату, Світового банку, ОЕСР, ВООЗ, Інтернет-ресурси.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури. Повний обсяг – 73 сторінки, з них основний текст – 58 сторінок. Робота містить 3 таблиці та 15 рисунків. Список використаної літератури налічує 49 найменувань на 5 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ АСПЕКТІВ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

1.1. Соціальна політика ЄС на комунітарному рівні

Соціальна політика, що традиційно опікується найнагальнішим для людей питанням – їхнім життєзабезпеченням, завжди була найбільш чутливим аспектом політики будь-якої держави. Від розв'язання соціальних проблем, їхнього вмілого врегулювання залежить стабільність суспільства, його безпека.

У сучасне поняття безпеки входять не тільки питання озброєння та оборони. У повсякденну практику включені такі поняття, як невійськові аспекти безпеки: продовольча, екологічна, інформаційна та соціальна безпека. Дедалі частіше обговорюють питання про соціальну відповідальність бізнесу, роль соціальної держави. Навіть такі інститути суспільства, як церква, виробляють свої соціальні доктрини. Соціальна доктрина католицизму стала основою сучасної соціальної політики Європейського Союзу. Це наочно проявляється, наприклад, у таких документах, як Хартія основних соціальних прав трудящих Співтовариства і Хартія основних прав ЄС [1].

Розробляються концепції соціальної політики, стратегії соціальної держави, з'явилися такі документи, як соціальний контракт, соціальний кодекс. Невипадково зараз соціальну політику ставлять поряд з екологією та називають викликом і пріоритетом ХХІ ст. Процеси, що проявили себе наприкінці ХХ ст.: інтеграція, глобалізація, широке використання технічних інновацій, інформатизація – по-новому поставили питання щодо співвідношення економічних і політичних процесів та соціального розвитку. Виявилося, що проблему соціальних наслідків усіх процесів, що

відбуваються у світі, для людини сьогодні не можна ігнорувати. Саме в соціальній політиці отримують відображення явища, що мають місце в різних сферах. Але існує і зворотний зв'язок: соціальні проблеми і засоби їх врегулювання завжди чинили величезний вплив на всю систему економічних, політичних, правових, моральних відносин, визначали характер і темпи еволюції суспільства. Усе це привело керівників Європейського Союзу до розуміння необхідності розроблення нових, таких, що відповідають вимогам часу, концепцій соціального миру, соціального вирівнювання і соціальної справедливості, які лежать в основі сучасної соціальної політики ЄС [2].

Щоб розібратися в тому, що сьогодні входить у поняття «соціальна політика», слід звернутися до історії її формування, розглянути чинники, що впливають на соціальний розвиток суспільства, зрозуміти перспективи взаємодії соціальної політики з економічним зростанням, політичними трансформаціями, з глобальними процесами, які властиві ХХІ ст.

Соціальна політика на комунітарному рівні – це новий напрям діяльності Європейського Союзу [3]. Вона формувалася пізніше за інші напрями діяльності: загальну економічну, аграрну, фінансову політику Співтовариства. Про соціальну інтеграцію постало питання, коли вже в наявності були результати, досягнуті в інших галузях. На формування соціальної політики ЄС, оформлення її концепції істотний вплив справили новітні тенденції західної соціально-філософської та політекономічної думки. В основному це були теорії неоліберального спрямування, соціал-демократичні концепції, а також сучасна соціальна доктрина католицизму.

Протягом свого розвитку ідеологія комунітаризму спочатку опиралася на «комунітарні тенденції та марксизм (60-ті рр. ХХ ст.), далі – на аристотелівські ідеї про благо та гегелівський історизм (80-ті рр. ХХ ст.), згодом – на концепцію «громадянського республіканізму» (Р. Дворкін, П. Брест, Х. Арендт), комунікативної етики (Ю. Габермас), прагматизму (Р. Рорті), герменевтики (П. Бергер, Т. Лакман), соціалістичного і культурологічного фемінізму (Е. Джаггер, Дж. Ловендускі) (80-ті та 90-ті

рр.). Сучасний комунітаризм формується під впливом ідей Е. Дюркгейма та відзначається більшим консерватизмом і меншою схильністю до соціалістичних намірів» [4, с. 30]. Сьогодні поняття «комунітарний» вживається для визначення будь-якої доктрини, яка своєю провідною ідеєю вбачає «соціальне благо або цінності загального блага і обмежує прагнення до індивідуальної незалежності та самореалізації» [5, с. 29].

У 70-ті рр. XX ст. відбулося принципове зближення доктрин буржуазного реформізму і соціал-демократії. У перших стали знаходити відображення соціальні проблеми, а в других – підприємницькі. Різниця між ними практично зникла у 80-ті рр. XX ст. Саме тоді національні уряди і власники капіталу в масовому порядку обрали курс на розширення соціальних гарантій і поліпшення якості життя, що дало змогу запобігти наростанню соціальної напруженості. По суті, це були перші кроки до вироблення попереджувальної стратегії, яка до 90-х рр. XX ст. посіла помітне місце в соціальній політиці Європейського Союзу.

Шлях від зародження європейської соціальної ідеї до загальної соціальної політики Європейського Союзу пролягав через кілька століть європейської історії. Він був позначений найгострішими соціальними колізіями, пов'язаними з економічними потрясіннями і політичними конфліктами. Пошук розв'язання складних соціальних проблем і згладжування протиріч у руслі єдиної політики особливо активізувався з настанням XX ст. Тому було чимало причин. Європа вступила у XX ст. в умовах різкої поляризації: нечисленна група людей сконцентрувала у своїх руках переважну частину національних багатств, і протистояння в суспільстві наближалось до критичної межі. Зростання страйкового руху на початку XX ст. продемонструвало небувалу солідарність трудящих усього континенту [6].

Революція 1905 та 1917 рр. в Росії, революційні події в Німеччині, Австрії, Угорщині, Фінляндії, виникнення організованого міжнародного комуністичного руху наочно засвідчили, що невирішеність соціальних

проблем ставить під сумнів саме існування капіталістичного суспільства в його тогочасному вигляді.

Економічна криза 1929-1933 рр., коли промислове виробництво впало на 35-40%, розорила маси і дала новий поштовх загостренню класової напруженості. До того ж соціальне питання постало одним із центральних у боротьбі за владу. Перед правлячими колами і суспільством загалом дедалі гостріше поставала дилема: або на них чекають революційні та інші потрясіння, або вони знаходять вихід із соціального глухого кута.

У Західній Європі почала формуватися випереджувальна стратегія, що дає змогу уникати найгостріших і найнебезпечніших соціальних колізій. Ідеї Дж.М. Кейнса про регулюючу роль держави, забезпечення безперебійного процесу суспільного відтворення, втручання держави в питання зайнятості та інші лягли в основу соціально-економічної стратегії правлячих кіл Заходу [7]. Ґрунтована на них політика передбачала задоволення головних вимог профспілок, які перетворилися на той час на масові впливові організації. У більшості країн Західної Європи було проведено соціальні реформи: запроваджено 8-годинний робочий день, соціальне страхування, збільшено тривалість оплачуваних відпусток, розширено права і свободи масових організацій трудящих. Однак цих рішень виявилось недостатньо. Складні соціальні проблеми проявилися з новою силою після Другої світової війни. Відбулося бурхливе зростання страйкового руху. Зросли кількість і розмах масових політичних виступів.

Соціально-політична нестабільність, що посилилася в умовах економічного неблагополуччя, створювала серйозну загрозу для підвалин влади і суспільства в цілому. Вона перешкоджала також пожвавленню економіки західноєвропейських країн, прирікала її на екстенсивний шлях розвитку, гальмувала науково-технічну революцію, що вимагала змін у структурі виробництва, характері робочої сили, системах освіти, охорони здоров'я та інших сферах.

Під впливом цих чинників (рис. 1.1) західноєвропейські правлячі кола

стали відчувати гостру потребу у врегулюванні проблем соціального розвитку, використовуючи для цього можливості капіталізму. Очевидною стала необхідність скоротити дедалі більший розрив між можливостями капіталістичного виробництва для підвищення добробуту всього суспільства і реальними умовами життя трудящих. Однак відповідні зрушення відбувалися повільно і насилу.

Національні державні системи в більшості країн Західної Європи виявили свою нездатність надати справді гармонійного характеру розвитку соціальної сфери, хоча окремі спроби і робилися [8]. Наприклад, розроблялися соціальні програми, покликані виправити становище, що склалося. При цьому ні масштаби, ні ступінь реалізації таких програм не відповідали реальним потребам. Тим більше що, заохочуючи кроки з розвитку економіки в умовах загострення міжнародної конкуренції, уряди йшли на скорочення соціальних витрат.

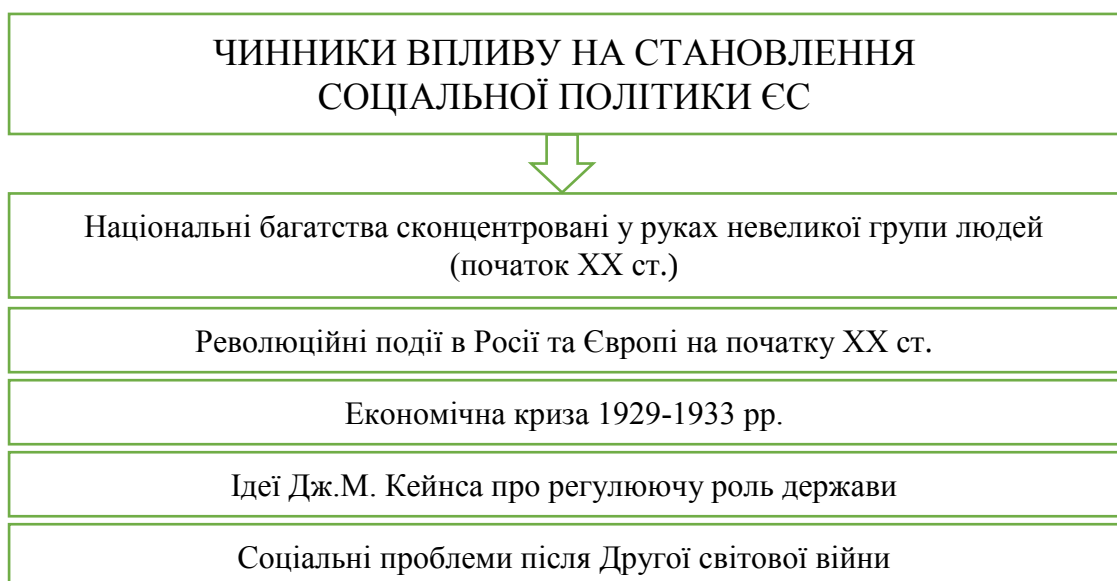

Рис. 1.1 Чинники впливу на становлення соціальної політики ЄС
(розробка автора)

У цій обстановці активізувалися спроби згладити гостроту соціальних суперечностей, знайти нові підходи до розв'язання соціальних питань,

домогтися скорочення нерівності в доходах в умовах прискорення, а не уповільнення економічного зростання. Пошук розв'язання складних соціальних проблем, що розгойдують суспільство, став здійснюватися в руслі європейської інтеграції.

Отже, такою в загальних рисах є опис історичних подій, які передували широкомасштабному експерименту з формування принципово нового соціального співтовариства, який розгортається нині, у рамках Європейського Союзу.

Наразі у науковій літературі висловлюються різні точки зору відносно формування єдиної соціальної моделі ЄС, але поки що говорити про єдину європейську соціальну модель передчасно.

У зарубіжній науковій літературі досить багато робіт, присвячених аналізу Єдиного Європейського Акту, Соціальної хартії, Соціального протоколу до Маастрихтського договору і соціального виміру ЄС, а також впливу цих договорів на формування єдиної соціальної політики ЄС. Дані питання досліджуються в працях М. Кляйнман, Д. Пічол, А. Моравчик та ін., де соціальна політика ЄС розглядається як специфічна діяльність європейських інститутів, визначена відповідними статтями засадничих договорів, а також подальшими рішеннями вищих органів ЄС, інформацію щодо яких буде приведено у підрозділі 1.3 кваліфікаційної бакалаврської роботи.

1.2. Функції соціальної політики ЄС

В основі сучасної соціальної політики лежать концепції соціального вирівнювання та соціальної справедливості. За задумом ідеологів Європейського Союзу така політика має передбачати [9]:

- розробку концепції діяльності ЄС у соціальній галузі;
- виявлення параметрів, забезпечення яких дасть змогу гарантувати якість життя, сталий розвиток, конкурентоспроможність та інші

найважливіші показники, що характеризують всебічне зростання і вміле використання потенціалу ЄС;

- створення на цій основі комплексних програм і соціальних технологій, спрямованих на досягнення соціальної стабільності, подолання конфліктних ситуацій і розв'язання суперечностей, що виникають між різними суспільними силами ЄС;

- формування механізму забезпечення загальноєвропейських інтересів і вирішення відповідних завдань у соціальній галузі;

- прогнозування соціального майбутнього ЄС, шляхів соціального розвитку нового інтеграційного суспільства, можливих наслідків цього складного і багато в чому суперечливого процесу.

Функції соціальної політики набувають нових якостей. Так, по-новому ставиться питання про участь усіх категорій населення у створенні нової Європи: акцент переноситься на надання кожному можливості брати активну участь у будівництві нового суспільства [10].

У зв'язку з потребою в сучасних формах соціального захисту виникла необхідність по-новому ставити проблеми особистості, її інтеграції в суспільство, розвитку людських ресурсів, рівності можливостей, удосконалення соціально-трудових і промислових відносин. У результаті загальноновизнаною стала необхідність дедалі більше зважати на збільшену роль людського фактору і цінність людського капіталу. Нагальним завданням соціальної політики стало забезпечення умов для розширеного відтворення та ефективного функціонування цієї активної складової суспільного багатства.

Таким чином, сьогодні соціальну політику розглядають набагато ширше, ніж це було заведено раніше, коли вона зводилася в основному до вирішення питань оплати та умов праці, професійної підготовки, пенсійного забезпечення та системи допомог.

Сильною стороною ЄС під час вироблення спільної соціальної політики була наявність результативних національних традицій та існування

в багатьох державах-членах дієвих систем соціального захисту. Водночас прагнення держав-членів зберігати свої власні завоювання в соціальній сфері та небажання поступитися ними на користь інших досі відіграють роль роз'єднувальних чинників, заважають виробленню єдиної соціальної політики в Європі.

Проте незаперечним висновком є те, що вже до 90-х рр. XX ст. комунітарна соціальна політика сформувалася як самостійний і пріоритетний напрям діяльності Європейського Союзу. Вона будується відповідно до концепції соціально-орієнтованої ринкової економіки і націлена на розв'язання життєво важливих для подальшого розвитку Співтовариства проблем.

Грандіозний проєкт побудови якісно нового інтеграційного суспільства в рамках Європейського Союзу виявив взаємозв'язок і взаємовплив усіх процесів, які в ньому відбуваються, наголосив не тільки на ефекті обов'язкової присутності соціального чинника в економічній і політичній інтеграції, а й на перетворенні соціальної політики на активний суб'єкт дії [9]. У цьому зв'язку можна сформулювати основні функції соціальної політики ЄС (рис. 1.2).

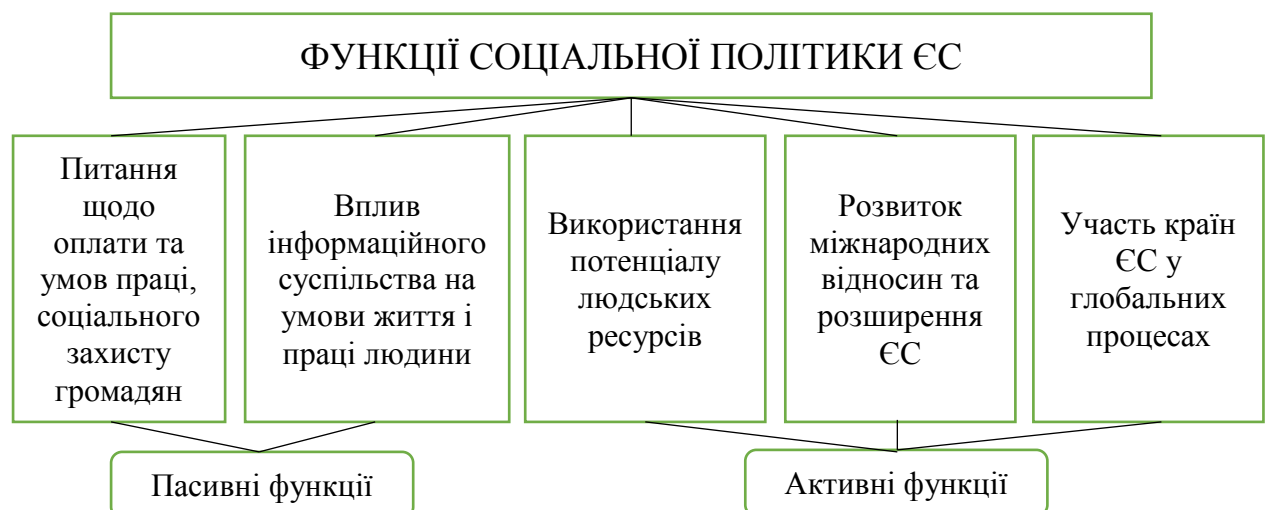

Рис. 1.2. Функції соціальної політики ЄС (розробка автора)

Перша з них, традиційна, охоплює питання життєзабезпечення громадян, оплати та умов їхньої праці, соціального захисту. Друга функція пов'язана з впливом на умови життя і праці людини нових чинників, які привносяться інноваціями в усіх сферах сьогоденного суспільства, структурними змінами в економіці, використанням новітніх технологій, впливом інформаційного суспільства. Ці дві функції є такими, що ніби відображаються пасивними, зумовленими реаліями суспільства. Їх можна кваліфікувати як вимушену відповідь на негативні наслідки економічного розвитку і науково-технічного прогресу, які необхідно долати з метою соціального захисту людини. Звідси побутувало довгий час уявлення про соціальну політику як сателіта економіки, про щось вторинне в інтеграційному процесі [11].

Третя функція зумовлена визнанням соціальної політики активним фактором, виходячи, серед іншого, з посилення впливу соціально-політичного та соціально-психологічного чинників, і пов'язана з гуманістичним виміром Європи, збільшенням ролі людських ресурсів, інтелектуального капіталу, використанням їхнього потенціалу. Виразніше вимальовується зв'язок між соціальною політикою та дієвістю влади. Адже остання потребує соціальної бази, що підтримує її, і стабільного та сприятливого соціального клімату для проведення своєї політики.

Четверта функція пов'язана із зовнішнім аспектом соціального виміру і проявляється в процесі розвитку міжнародних відносин та поступового розширення Європейського Союзу. Завдяки їй соціальна політика ніби переступає не тільки національні, а й зовнішні кордони Співтовариства. Якщо раніше завдання соціальної політики обмежувалися встановленням внутрішньої стабілізації, то тепер проблема переноситься на міжнародний рівень і на порядок денний ставиться питання про створення широких регіональних зон соціальної безпеки.

П'ята функція виникає з участі в глобальних процесах. Вона передбачає не тільки врахування соціальних наслідків будь-якого з аспектів

інтеграції, а й особливу роль людського фактору в суспільному розвитку. На соціальну політику лягає відповідальність за розв'язання проблем соціальної екології, за забезпечення соціальної безпеки людства, контроль за соціальною відповідальністю бізнесу та неурядових громадських організацій.

Оцінка сучасної соціальної політики ЄС дає змогу констатувати, що в міру перетворення її на загальну політику вона вбирає в себе нові потреби суспільства, засвоює новаторські підходи не тільки до вирішення соціальних проблем, а й до розвитку соціально-політичного і соціально-психологічного потенціалу людських ресурсів [12]. Основною її характеристикою стає концептуально обґрунтована теоретична база та опора на загалом сформований правовий простір. Саме це дало змогу соціальній політиці ЄС перетворитися на впливовий чинник суспільного і політичного життя, що сприяв переходу до формування єдиного соціального, а потім і політичного простору Європейського Союзу.

Соціальна політика від самого початку виходила з існування протиборства різних груп і класів, а соціальні проблеми розв'язувалися через тиск одних і вимушений відступ інших – залежно від розстановки сил у суспільстві [13]. Соціальна політика була змушена змінювати не тільки свій зміст, а й методи реалізації.

Еволюційний шлях розвитку загалом прийнятий суспільством, яке демонструє бажання позбуватися проблем шляхом компромісів, а не конфронтацій. Вирішувати спірні питання і згладжувати гострі проблеми виявилось можливим у рамках загальноєвропейського права, використовуючи можливості наднаціонального регулювання та координації дій.

Отже, аналізуючи шлях, пройдений ЄС, варто зазначити, що становлення соціальної політики в її теперішньому вигляді було складним процесом, спрямованим на стабілізацію капіталістичної системи через створення належної інституційної та соціальної інфраструктури. Очевидно, що повністю впоратися з цим завданням досі не вдалося. Реальна соціальна

політика ЄС ще не відповідає масштабу і характеру соціальних змін сучасності. Досягнення соціальної стабільності пов'язане з усуненням глибинних причин кризових явищ, які в різних проявах набувають значного розмаху.

Економічні та фінансові потрясіння 90-х рр. XX ст. і особливо початку XXI ст., перерозподіл інвестиційних потоків, проблема подолання структурної нееластичності ринків праці, складнощі міграційної політики, Covid-19, війна в Україні та низка інших чинників породжують спонтанні та довгострокові ризики. Впоратися з негативними соціальними наслідками цих процесів можна лише за допомогою добре продуманої та чітко проведеної соціальної політики, яка потребує постійного коригування та вдосконалення.

1.3. Механізм реалізації соціальної політики ЄС

Для реалізації та втілення в життя загальноєвропейської соціальної політики створено складний механізм інституціональних органів, що складався і відточувався протягом десятиліть. За цей час у структурі інститутів ЄС відбувалися зміни різного роду, але найпомітнішими виявилися трансформації структур, пов'язаних із соціальним виміром. Вони були покликані забезпечувати соціальне та економічне згуртування ЄС і розв'язання питань, що стосуються соціальної сфери.

Наявна система комунітарних інститутів, що працюють у соціальній сфері, а також спрощення процедур ухвалення соціальних документів є дієвими інструментами будівництва європейського соціального простору.

Інститути, що реалізують соціальну політику Європейського Союзу, поділяються на створені згідно з Договорами (поле їхньої діяльності значно ширше, ніж просто соціальна царина) і додаткові, визначені похідним правом і прив'язані до соціальної сфери самим фактом свого створення і своїми цілями [14]. З ними пов'язане питання про представництво соціальних сил ЄС на комунітарному рівні.

Найважливішими органами та інститутами Європейського Союзу (рис. 1.3), що наділені повноваженнями в соціальній сфері, є Європейська рада, Рада ЄС, Європарламент, Європейська комісія, Суд ЄС та Економічний і соціальний комітет.

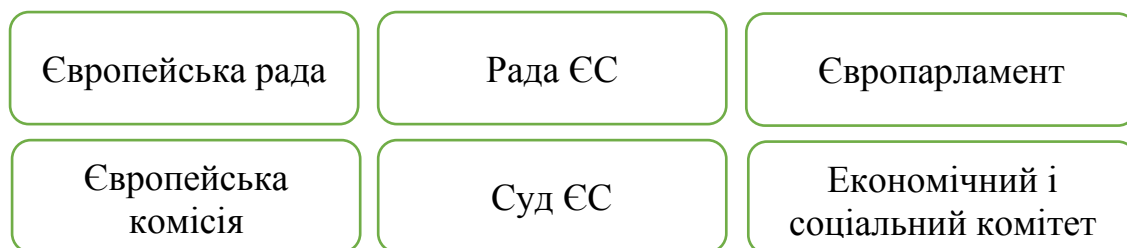

Рис. 1.3. Найважливіші органи та інститути ЄС в соціальній сфері
(розробка автора)

Європейська рада, будучи органом вищого політичного керівництва, виробляє, серед іншого, загальні напрямки та орієнтири розвитку соціальної політики ЄС. Її статус і призначення визначено в установчих договорах ЄС. Європейська рада ухвалює загальні орієнтири, що визначають подальший розвиток ЄС за всіма напрямками його діяльності, зокрема й соціальної. У її компетенції перебуває і розв'язання політичних суперечок між структурами Співтовариства, свого роду регулювання їхніх дій, забезпечення плідного співробітництва між ними в ім'я спільних цілей.

Рада ЄС має законодавчі права і повноваження ухвалювати рішення. Основною дійовою особою і співрозмовником партнерів у соціальній сфері є Рада ЄС із соціальних питань. Залежно від обстановки вона збирає по кілька разів на тиждень компетентних міністрів держав-членів. При цьому їй належить право ухвалювати рішення далеко не з усіх соціальних питань. Так, проблеми охорони здоров'я перебувають у компетенції Ради ЄС з охорони здоров'я та Ради ЄС у справах внутрішнього ринку. Саме за їхньою ініціативою можуть бути припинені або видозмінені дії відповідних директив і рішень.

Європейська комісія наділена правом виступати із законодавчими ініціативами та здійснювати контрольні функції, ніби концентруючи в собі виконавчу владу. Діяльність Європейської комісії в соціальній сфері складається з трьох основних елементів: упровадження в життя документів соціальної політики, управління соціальним діалогом та управління Структурними фондами (насамперед, Європейським соціальним фондом). У складі Комісії перебувають 19 комісаріатів. Основний блок (їх 11) займається різними економічними питаннями. Окрема група комісаріатів (3) відає соціальними питаннями. Вони відповідають за зайнятість і соціальне забезпечення, проблеми освіти та професійної підготовки, культурне будівництво.

Європарламент бере участь у виробленні європейських законів за допомогою процедур співпраці та спільного вирішення проблем. Займаючись усім широким спектром комунітарної політики, Європарламент має у своєму розпорядженні 18 комісій, зокрема й ту, що безпосередньо опікується соціальними питаннями і проблемою зайнятості, а також координує діяльність у соціальній сфері інших комісій, які стикаються у своїй роботі із соціальними питаннями.

Суду ЄС належить право тлумачення і контролю над застосуванням норм комунітарного права. Соціальна сфера – поле найширших дій Суду ЄС. З підсудних йому питань до чверті справ стосуються соціальної політики.

Економічний і соціальний комітет має консультативну функцію, однак без консультацій з ним ані Рада ЄС, ані Єврокомісія не ухвалюють відповідних рішень. Він покликаний у своїх рамках забезпечувати представництво інтересів різних категорій і груп суспільства, адекватне їхньому місцю в економічному та соціальному житті. Економічний і соціальний комітет складається з представників об'єднань підприємців, споживачів, малих і середніх підприємств, промислових і сільськогосподарських робітників, науковців, транспортників, асоціацій з охорони навколишнього середовища, осіб вільних професій.

У рамках Співтовариства існують і допоміжні інститути в галузі соціальної політики. Вони зайняті вузькоспеціальними її аспектами і створені, на відміну від вищезазначених, на основі похідного, а не первинного права. Серед них можна виокремити Європейський центр розвитку професійної підготовки (CODEFOR) і Фонд поліпшення умов життя і праці, а також цілу мережу комітетів [15].

Для розв'язання конкретних завдань у соціальній області, що з'явилися внаслідок змін, які відбуваються в суспільстві, а також для реалізації соціальної політики, Європейський Союз користується такими потужними інструментами, як структурні фонди та ініціативні програми. Вони мають чітко опрацьовану структуру і володіють солідними фінансовими можливостями. Структурні фонди створювалися в рамках Співтовариства в різні періоди, і перед кожним із них ставилися конкретні специфічні завдання. Спільним для всіх було завдання, зафіксоване ще в Маастрихтському договорі: сприяти гармонійному розвитку ЄС, тісно пов'язуючи економічні та соціальні орієнтири розвитку.

Маючи на увазі таку мету, Співтовариство створило п'ять фондів (рис. 1.4): Європейський соціальний фонд (ЄСФ), Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР), секція орієнтації ФЕОГА (Фонд орієнтації та гарантій сільського господарства), що має на меті фінансування модернізації сільськогосподарських структур та розвиток сільських регіонів, Фінансовий фонд орієнтації рибальства (опікується тим самим у рибному господарстві) та Фонд згуртування [16].

9% фінансових ресурсів Європейського Союзу (понад 10 млрд. євро) призначені для підтримки Ініціативних програм Співтовариства. Вони розробляються Комісією в партнерстві з державами-членами і нею ж управляються. Акцент робиться на розв'язання конкретних завдань у тій чи іншій сфері діяльності ЄС і на можливість внесення інновацій в обрану сферу. Основні напрямки діяльності ініціативних програм були викладені в Зеленій книзі, підготовленій Комісією в 1993 р. Нині налічується 13

ініціативних програм ЄС [17].

Рис. 1.4. Структурні фонди в рамках ЄС (розробка автора)

Ініціативні програми ЄС передбачають діяльність за такими конкретними напрямками:

- сприяння міжрегіональному співробітництву, зокрема, прикордонних регіонів ЄС з регіонами третіх країн, включно з міжрегіональним плануванням розвитку в таких галузях, як енергетика, транспорт, охорона довкілля тощо (програма INTERREG);

- розвиток сільських зон з особливим акцентом на охорону довкілля (програма LEADER);

- підтримка периферійних (заморських) територій (програма REGIS);

- сприяння професійній інтеграції жінок, молоді, інвалідів, людей похилого віку, маргінальних верств населення; зусилля з розв'язання проблеми зайнятості та розвитку людських ресурсів. На ці завдання орієнтована програма «Зайнятість» (EMPLOYMENT) з чотирма підпрограмами: NOW, YOUTH START, HORIZON, INCLUSION;

- сприяння змінам у промисловості: програми ADAPT і ADAPT-BIS (адаптація робочої сили до мінливих умов виробництва); SME (сприяння малому і середньому бізнесу, насамперед, у неблагополучних регіонах); RESIDER (виведення з кризи сталеливарної промисловості, зокрема шляхом освоєння нових технологій); KONVER (перепрофілювання підприємств);

RECHAR RETEX (допомога кризовим регіонам вугільної та текстильної промисловості);

- сприяння міській політиці: програма URBAN (реконструкція кризових районів у містах, зокрема через облаштування, створення нових робочих місць і нормального середовища проживання);

- цільові програми PESCA (реструктурування рибальства).

Таким чином, взаємодія різних інструментів соціальної політики ЄС, організація співпраці по вертикалі, на всіх рівнях дають змогу говорити про спробу створення нової моделі єдиного ефективного механізму. Однак далеко не завжди окремі деталі цього механізму спрацьовують так, як хотілося б керівним органам Співтовариства. Найчастіше доводиться долати бюрократичні бар'єри, національну обмеженість, робляться спроби не відкривати досягнення своїх систем освіти та соціального захисту для партнерів з інших держав-членів, не кажучи вже про представників третіх країн або іммігрантів [18].

Проте основа для структурного оформлення соціального простору на території Європейського Союзу існує, і взаємодія окремих частин механізму набирає темп. Комунітарні інститути соціальної політики працюють доволі ефективно і дають змогу вдосконалити механізм, що забезпечує процес побудови єдиного соціального простору ЄС.

РОЗДІЛ 2

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄС: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

2.1. Генезис та еволюція соціальної політики в ЄС

Необхідність боротьби з соціальною нерівністю та бідністю була усвідомлена в Європі ще в ХІХ ст. У 1871-1903 рр. провідні країни, які сьогодні складають ядро Європейського Союзу, запровадили обов'язкове страхування від нещасних випадків на виробництві, в 1883-1911 рр. – обов'язкове медичне страхування працівників, у 1889-1913 рр. – пенсії за віком, а в 1905-1919 рр. – допомогу по безробіттю.

У Паризькому договорі 1951 р., яким засновано Європейське об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС), передбачалися певні соціальні права для працівників відповідних галузей. ЄОВС узяло на себе часткове фінансування допомоги шахтарям і металургам в разі звільнення, їх професійної перепідготовки, працевлаштування, створення альтернативних робочих місць у районах згортання сталеливарних підприємств і вуглевидобутку. Крім того, обумовлювалися права професійних асоціацій, гарантії проти необґрунтованого зниження заробітної плати і соціальних виплат, а також права мігрантів (вугільників і сталеварів) з країн-учасниць ЄОВС [19].

Протягом усього ХХ ст. європейські держави збільшували долю соціальних витрат у ВВП. США, які в середині 1950-х рр. були лідерами щодо долі державного споживання у ВВП (16,84% проти 16,08% в Швеції, 14,22% у Франції і 11-13% в більшості інших країн – нинішніх членів ЄС), втратили свої позиції, як тільки в Європі був завершений процес післявоєнного відновлення економіки після Другої світової війни. До 1980 р. доля соціальних витрат у ВВП досягла 32,7% у Великобританії, 34,1% – у Німеччині, 34,3% – у Франції, 40,7% – в Данії і 43,7% – у Швеції [20].

Соціальна політика в Європейському Союзі має довгу історію, з моменту створення ЄС соціальна політика йшла рука в руку з економічними

процесами і відображала соціальний прогрес країн-членів (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Генезис соціальної політики ЄС (розробка автора)

У 1957 р. була укладена Римська угода, яка встановила загальний ринок і почала процес згуртування країн-членів ЄС. Разом з цим з'явилася необхідність у збільшенні соціальних витрат країн-членів, щоб забезпечити внутрішню стабільність та збільшити рівень життя населення.

У 1961 р. було прийнято першу соціальну програму, яка ставила за мету забезпечення рівних умов праці і зменшення соціальних нерівностей між країнами-членами.

Основними завданнями програми були [21]:

– забезпечення рівних умов праці для всіх громадян ЄС, незалежно від національності, статі чи релігії;

- зменшення безробіття та підвищення зайнятості шляхом створення нових робочих місць;
- забезпечення соціального захисту для всіх громадян ЄС, зокрема для найбільш уразливих категорій населення;
- підвищення рівня життя населення за допомогою забезпечення доступу до кращої освіти, охорони здоров'я та житла;
- підтримка розвитку соціальних послуг, таких як допомога в пошуку роботи, соціальна допомога та пенсійні виплати.

Програма передбачала співпрацю між країнами-членами ЄС в галузі соціальної політики та обмін досвідом. Також передбачалося фінансування ряду проєктів, які сприяли б реалізації цієї програми.

Перша соціальна програма ЄС стала важливим кроком у зменшенні соціальних нерівностей між країнами-членами та забезпеченні рівних умов праці для всіх громадян ЄС [22]. Вона була першим кроком у створенні єдиного європейського соціального простору.

У 70-х рр. XX ст. соціальна політика стала займати все більш важливе місце в програмах ЄС. У 1974 р. було створено Європейський соціальний фонд, діяльність якого спрямовувалася на підтримку соціального розвитку і соціальної інтеграції. У цей же період була прийнята Європейська хартія про соціальні та економічні права, яка мала на меті забезпечити захист прав працівників, соціальну захищеність, право на житло та інші соціальні права.

У 1980-х рр. соціальна політика ЄС продовжувала розвиватися. У 1986 р. було прийнято Єдиний європейський акт, який встановив загальний ринок та стимулював економічний розвиток країн-членів. В акті також було визначено, що соціальні аспекти повинні бути враховані в усіх політичних програмах ЄС.

Єдиний європейський акт (ЄЄА) передбачав ряд важливих положень, до основних відносяться [23]:

- створення єдиного внутрішнього ринку: ЄЄА встановив засади вільного руху товарів, послуг, капіталу та праці між країнами-членами з

метою забезпечення більш ефективної торгівлі та зростання економіки;

- розвиток співпраці в галузі зовнішньої та внутрішньої політики. ЄС встановив засади співпраці між країнами-членами в галузі зовнішньої та внутрішньої політики, зокрема, щодо безпеки, оборони, соціальних та економічних питань;

- розвиток співпраці в галузі науки та технологій. ЄС сприяв розвитку співпраці між країнами-членами в галузі науки та технологій, зокрема, щодо досліджень, інновацій та розвитку нових технологій;

- розвиток співпраці в галузі довкілля. ЄС встановив засади співпраці між країнами-членами в галузі довкілля з метою зменшення негативного впливу людської діяльності на довкілля;

- боротьба зі злочинністю та наркотиками. ЄС покладав особливу увагу на співпрацю між країнами-членами у боротьбі зі злочинністю та наркотиками.

У 90-х рр. XX ст. соціальна політика стала ще більш важливою. У 1992 р. було укладено Маастрихтський договір, який встановив Європейський Союз. У цьому документі закріплювалась пріоритетність соціальної політики в програмах ЄС та визначалась свобода пересування для працівників усередині ЄС. Також були створені нові програми, такі як Програма розвитку соціальної і гуманітарних наук, яка мала на меті підтримку проєктів у галузі соціальної політики, освіти та культури. До основних положень Маастрихтського договору у соціальній політиці відносяться [24]:

- створення Європейського соціального фонду: це був механізм фінансування для просування соціальної політики, освіти та професійної підготовки, що сприяв зменшенню безробіття та зростанню зайнятості;

- забезпечення рівних можливостей для всіх громадян Європейського Союзу: Маастрихтський договір передбачала захист прав людей на роботу, безробітних, жінок, осіб з інвалідністю, молоді та інших уразливих груп;

- розвиток соціального діалогу: це була засада співпраці між

роботодавцями та працівниками з метою забезпечення кращих умов праці та соціального захисту;

- захист соціальних прав працівників: договір передбачав створення мінімальних стандартів на рівні Європейського Союзу, що забезпечували б захист соціальних прав працівників, зокрема, в галузі заробітної плати, робочого часу та безпеки на роботі;

- захист соціальних прав громадян: договір передбачав захист соціальних прав громадян, зокрема, в галузі охорони здоров'я, соціального захисту та житлового будівництва.

У 2000-х рр. соціальна політика ЄС продовжувала розвиватися. У 2001 р. було прийнято Європейську соціальну агенцію, яка займається дослідженням та аналізом соціальних і працевлаштувальних тенденцій в ЄС. У 2003 р. було прийнято додатковий протокол до хартії, який містить більш детальний перелік соціальних прав, які повинні бути захищені в ЄС. Серед них – право на працю, на гідні умови праці та на соціальний захист; право на житло, на освіту та на охорону здоров'я; право на захист від бідності та соціальну інтеграцію. У 2008 р. була запроваджена Європейська стратегія зайнятості, яка мала на меті забезпечити повну зайнятість та соціальну інтеграцію.

Європейському Союзу погрожує процес дезінтеграції через те, що протиставляються економічні та соціальні права і через те, що між старими та новими членами ЄС присутнє розмивання соціальних стандартів [25]. Це змусило Інститути відреагувати на ці проблеми. Європейським парламентом була ухвалена спеціальна резолюція, в якій закликали національні уряди разом виробити та вжити заходи, котрі обмежать соціальний демпінг між державами ЄС, також було наголошено на тому що надавати перевагу економічним правам над соціальними. Тодішній Голова Європейської комісії Жозе Мануел Баррозу також продемонстрував відданість ідеї забезпечення соціальних прав і зазначив, що соціальні права мають фундаментальне значення для європейської моделі суспільства. У своєму виступі 15 вересня

2009 р. на пленарному засіданні Європейського парламенту він виділив ряд позицій, які є принциповими для Європейської Комісії [26]:

1. Фінансова криза вимагає постійної уваги до соціального виміру на всіх етапах прийняття рішень.

2. Пріоритетом Комісії є забезпечення високого рівня зайнятості та соціальної згуртованості.

3. Неприпустимість обмеження свободи пересування та соціальної єдності.

4. Комісія послідовно виступає проти соціального демпінгу на будь-які форми його прояву.

5. Європейський Парламент разом з Радою повинен розробити законодавство для регулювання питань, що виникають у зв'язку з демпінгом.

У 2010 р. була ухвалена стратегія Європа-2020, яка бере за мету забезпечення стійкого інтегрованого розвитку ЄС в галузі економіки, соціальної сфери та охорони навколишнього середовища [27]. Ця стратегія містить ряд соціальних цілей, таких як зменшення бідності та соціальної нерівності, підвищення рівня зайнятості та соціальної захищеності. Крім того, ЄС має ряд програм та ініціатив, спрямованих на підтримку соціальної політики, таких як програма Erasmus+, яка надає можливості для навчання та стажування у галузі соціальної роботи та інших соціальних професій, програма Горизонт 2020, яка підтримує дослідження в галузі соціальної політики та інші ініціативи.

Соціальна політика ЄС під час пандемії COVID-19 була підтримана фінансовою допомогою з різних програм та фондів. Деякі з найбільш важливих програм, спрямованих на забезпечення соціальної підтримки під час кризи, включали [28]:

– SURE (Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency): програму, яка надавала фінансову допомогу державам-членам ЄС для збереження робочих місць та підтримки зарплат під час пандемії;

– REACT-EU: програму, яка надавала фінансову допомогу державам-

членам ЄС для підтримки відновлення економіки та соціальної сфери внаслідок кризи;

- European Social Fund Plus (ESF+): програму, яка забезпечувала фінансову підтримку для соціальної інтеграції, зайнятості та соціальної підтримки вразливих груп;

- European Regional Development Fund (ERDF): програму, яка надавала фінансову підтримку для розвитку соціальної інфраструктури та економіки в регіонах ЄС;

- European Solidarity Fund (ESF): програму, яка забезпечувала фінансову допомогу державам-членам ЄС для забезпечення допомоги від наслідків надзвичайних ситуацій;

- European Globalisation Adjustment Fund (EGF): програму, яка надавала фінансову допомогу для підтримки працівників, які були звільнені в результаті глобальних економічних криз.

За даними Європейської комісії, загальна сума фінансової допомоги, наданої з цих програм під час кризи COVID-19, становила більше 500 млрд. євро на кінець 2021 р. [29].

На сучасному етапі соціальна політика поряд з екологією в ЄС виступає в пріоритеті. Проте, незважаючи на значні політичні та економічні досягнення, Євросоюз більше не в змозі забезпечити задовільні показники економічного зростання. Загострення проблеми зростання ЄС є сигналом того, що економіка застрягла в системі масового виробництва, впливу великих корпорацій і довгострокових моделей зайнятості, які більше не підходять для сучасного світу, який характеризується швидкими технологічними змінами і сильною глобальною конкуренцією. З огляду на це, на нашу думку, країни ЄС повинні провести комплексні економічні та соціальні реформи з метою розвитку інноваційної економіки, орієнтованої на Research & Development (R&D), технології та людський капітал.

Таким чином, проведений нами аналіз змісту і напрямів еволюції та генезису соціальної політики ЄС дозволяє зробити такі висновки:

По-перше, незважаючи на те, що утвердили соціальну державність і узгодили її з вимогами ринкової економіки в загальних рисах в усіх західноєвропейських країнах (це відбулося в першій половині XX ст.), на наднаціональному рівні етап усвідомлення необхідності впровадження соціальної політики як окремого напрямку інтеграційного процесу був розтягнутий на більше ніж сорок років переважно через те, що процес гальмувався національними урядами. Зрештою визнання факту, що повноцінна економічна і політична інтеграція не може бути здійснена без її поширення на соціальну сферу, а залучення наднаціональної влади до здійснення соціальної функції не обов'язково має супроводжуватися передачею соціальної проблематики до виключної компетенції ЄС, відбувається в міру того, як стає зрозумілим, що забезпечення конкурентоспроможності європейської економіки неможливо досягнути без здійснення суттєвих фінансових впливів у людський капітал, без проведення в масштабах всього ЄС збалансованої і комплексної соціальної політики, яка б сприяла подоланню існуючих диспропорцій у соціально-економічному розвитку країн-учасниць і формуванню загальноєвропейської ідентичності.

По-друге, ЄС здійснював соціальну політику на всіх етапах інтеграційного процесу, однак зміст і форми її реалізації змінювалися відповідно до потреб і бачення державами-членами місця і ролі наднаціональних інститутів у здійсненні соціальної функції. Як наслідок, існує безпосередній зв'язок між процесом розвитку соціальної державності і формуванням соціального співтовариства на рівні Європейського Союзу. Нині фактично склалася європейська соціальна модель, яка увібрала в себе кращі досягнення національних моделей соціальної державності і функціонує на основі розвинутого соціального права ЄС.

По-третє, при реалізації соціальної політики, Європейський Союз діє згідно з принципами субсидіарності і пропорційності, поділяючи відповідальність за здійснення соціального захисту з урядами держав-членів. Діяльність наднаціональних інститутів у рамках реалізації соціальної функції

держави набуває координуючого, доповнюючого і стимулюючого характеру.

2.2. Особливості моделей соціального захисту в країнах ЄС

В країнах ЄС соціальний захист є найважливішою частиною національної економіки. Завдяки запровадженім системам соціального захисту сучасні економіки країн ЄС отримали назву соціально орієнтованих. З огляду на мету нашого дослідження для нас особливий інтерес становлять ті моделі соціального захисту, які найбільш усталені в ЄС.

Модель соціального захисту – це система державних програм та послуг, що надаються урядом для підтримки громадян у випадках втрати роботи, хвороби, інвалідності, народження дитини та інших життєвих обставин, що можуть призвести до соціальної вразливості. Ці програми можуть забезпечувати фінансову допомогу, медичну допомогу, освіту та інші види підтримки.

Кожна модель соціального захисту має свої переваги та недоліки, які залежать від рівня розвитку країни, її політичної та економічної системи, а також соціальних потреб населення. У табл. 2.1 зазначено інформацію щодо моделей соціального захисту, які використовують або використовували різні країни ЄС.

Також важливо зауважити, що деякі країни можуть використовувати комбінації різних моделей соціального захисту, щоб забезпечити найбільш ефективний та економічно ефективний підхід до соціального захисту своїх громадян.

Розглянемо представлені у табл. 2.1 моделі соціального захисту в країнах ЄС детально.

Скандинавська модель соціального захисту є однією з найбільш прогресивних та ефективних моделей соціального захисту в світі, яка використовується в країнах Північної Європи, зокрема, в Данії, Швеції, Норвегії та Фінляндії. Ця модель передбачає широкий спектр соціальних

програм, які забезпечують державну підтримку населенню у різних сферах життя, таких як охорона здоров'я, освіта, соціальне житло, пенсії тощо.

Таблиця 2.1

Моделі соціального захисту в країнах ЄС (розробка автора)

Моделі соціального захисту	Країни ЄС	Переваги моделі соціального захисту	Недоліки моделі соціального захисту
Скандинавська модель	Данія, Фінляндія, Швеція, Норвегія	Високий рівень соціальної справедливості та рівності. Сприяння економічному зростанню та розвитку за рахунок широкого спектру дії соціальних програм.	Високі податки. Затримки у медичному обслуговуванні. Недостатній імпульс для підприємництва. Переповнені соціальні системи. Спад індивідуалізму.
Континентальна модель	Австрія, Бельгія, Франція, Німеччина, Люксембург, Нідерланди	Широкий спектр соціальних програм. Широке залучення до соціальної політики неурядових організацій та волонтерів. Обов'язкове страхування.	Високі витрати на соціальні програми. Сприяння «державному підкупу».
Модель Південної Європи	Греція, Іспанія, Італія, Кіпр, Мальта, Португалія	Орієнтація на турботу сім'ї, родини, приватної благодійності.	Відносно низький рівень соціальної захищеності.
Ліберальна модель	Литва, Латвія, Естонія	Наявність у людей більшої свободи та відповідальності щодо власного соціального захисту.	Збільшення соціальних нерівностей та відчуття несправедливості серед тих, хто не може дозволити собі приватне страхування або пенсійний фонд.
Східноєвропейська модель	Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина, Словенія	Високий рівень соціальної підтримки та доступність безкоштовної освіти та медичної допомоги.	Низький рівень індивідуальної відповідальності. Залежність від державної підтримки.

Однією з головних переваг скандинавської моделі соціального захисту є її високий рівень соціальної справедливості та рівності. Система

соціального захисту спрямована на забезпечення доступу до послуг та ресурсів усім громадянам, незалежно від їх соціального стану, доходів чи походження. Таким чином, скандинавська модель допомагає зменшити соціальні нерівності та забезпечує стабільну соціальну ситуацію в країнах, що використовують цю модель [30].

Окрім того, скандинавська модель соціального захисту сприяє економічному зростанню та розвитку. За рахунок широкого спектру соціальних програм, які забезпечують доступ до освіти, професійної підготовки та медичних послуг, країни, що використовують скандинавську модель, можуть створювати висококваліфіковану робочу силу та сприяти розвитку інновацій.

Незважаючи на переваги, скандинавська модель соціального захисту також має свої недоліки, серед яких можемо вказати на наступні [30]:

- високі податки: щоб забезпечити високий рівень соціального захисту, скандинавські країни мають дуже високий рівень оподаткування;
- затримки у медичному обслуговуванні: хоча доступ до медичної допомоги без оплати є перевагою скандинавської моделі, однак, часто відбуваються затримки у медичному обслуговуванні через велику кількість пацієнтів та обмежені ресурси системи;
- недостатній імпульс для підприємництва: високий рівень оподаткування та регулювання можуть знизити інтерес підприємців до ведення бізнесу в скандинавських країнах;
- переповнені соціальні системи: скандинавські країни зіткнулися з проблемою переповнення соціальної системи внаслідок збільшення кількості іммігрантів та зростання кількості старіючого населення;
- спад індивідуалізму: скандинавська модель передбачає сильну підтримку соціальної співдружності та колективізму, що може зменшити індивідуальність та свободу вибору.

Проте, країни Північної Європи зуміли знайти баланс між соціальною справедливістю та економічним розвитком. Історія розвитку скандинавської

моделі соціального захисту починається в 1930-х рр., коли країни Північної Європи стали ставити перед собою завдання створити соціально орієнтовані економіки. З тих пір, країни Північної Європи поступово розвивали та удосконалювали свої системи соціального захисту, пропонуючи нові соціальні програми та збільшуючи рівень підтримки для населення. Однак, важливо зауважити, що скандинавська модель соціального захисту не обмежується лише соціальними програмами. Це також модель, яка базується на високій рівні економічної розвиненості, продуктивності та інноваційності. Скандинавські країни займають перші місця у рейтингах щодо якості життя, взаємодії з державними інституціями та інших показників.

Континентальна модель соціального захисту є типовою для країн Центральної та Східної Європи. Вона базується на соціально-економічному компромісі між працівниками та роботодавцями, забезпечення соціальної справедливості та рівності, а також на максимальному захисті громадян.

У континентальній моделі соціального захисту зазвичай передбачається широкий спектр соціальних програм, таких як соціальне страхування, пенсії, медичне обслуговування, забезпечення безробітних та інші. Крім того, у цій моделі передбачається широке залучення до соціальної політики неурядових організацій та волонтерів [31].

Однією з ключових особливостей моделі є обов'язкове страхування. Працівники та роботодавці спільно сплачують страхові внески, які забезпечують доступ до соціальних програм та гарантії. Відмінною рисою континентальної моделі є також те, що держава надає більш високий рівень соціального захисту ніж у ліберальній моделі, але менший, ніж у скандинавській моделі.

Недоліками є високі витрати на соціальні програми, які можуть впливати на конкурентоспроможність економіки країни. Також, деякі критики стверджують, що континентальна модель сприяє «державному підкупу», оскільки державні соціальні програми можуть надмірно залежати від бюджету держави.

Загалом, континентальна модель соціального захисту забезпечує високий рівень соціального захисту громадян, викликаними у сфері конкурентоспроможності економіки, та може вимагати значних витрат на утримання соціальних програм. Проте, вона також має свої переваги, зокрема, забезпечення соціальної справедливості та рівності, що дозволяє створити стабільну соціальну та економічну ситуацію в країні.

Континентальна модель соціального захисту має також свої варіації в залежності від країни. Наприклад, німецька модель передбачає досить високий рівень соціального захисту, зокрема, гарантує доступ до медичної допомоги, навчання та професійної підготовки, а також забезпечує високий рівень пенсій та соціальних послуг. Французька модель, з іншого боку, спрямована на забезпечення соціальної справедливості та рівності, тому у Франції існує велика кількість соціальних програм, які забезпечують доступ до різних видів допомоги.

Головні ознаки південноєвропейської моделі соціального захисту такі: 1) відносно низький рівень соціальної захищеності; 2) соціальний захист (турбота сім'ї, родини, приватної благодійності); 3) соціальна політика з переважно пасивним характером, зорієнтована на компенсацію втрат у прибутках окремих категорій громадян; 4) асиметрична структура соціальних витрат (найзначнішу частку соціальних витрат становить пенсійне забезпечення – 15,4% від ВВП, а на підтримку сім'ї, материнства, освіти й політику зайнятості витрачаються порівняно незначні кошти, а саме близько 0,8%; 5) несприятливі макроекономічні показники, зокрема високий темп інфляції, низький рівень ВВП на душу населення, низький рівень народжуваності, високий рівень державної заборгованості, тінізація економіки тощо [32, с. 164-165].

Ліберальна модель соціального захисту є менш розгалуженою та менш щедрою за інші моделі, тому її іноді називають «мінімальною» моделлю. Ця модель базується на приватному страхуванні та приватному пенсійному забезпеченні, а також на недержавному благодійному секторі. Основна ідея

полягає в тому, що люди повинні самі забезпечувати свій соціальний захист, а не сподіватися на державу.

У країнах ЄС, які мають ліберальну модель соціального захисту, існує система соціальної допомоги, яка забезпечує певний рівень захисту для осіб, які не можуть забезпечити собі соціальний захист, але вона зазвичай обмежена та нещедра.

Перевагою ліберальної моделі є те, що вона дає людям більше свободи та відповідальності щодо їх власного соціального захисту. Вона також може бути менш нав'язливою для бізнесу та державного бюджету, оскільки вона базується на приватному страхуванні та благодійних внесках. Проте недоліком виступає наступне: що вона може бути менш ефективною в забезпеченні соціального захисту для всіх людей, особливо для тих, хто знаходиться в складних соціальних ситуаціях, таких як бідність, безробіття, інвалідність тощо. Крім того, ця модель може бути менш рівнісною, оскільки рівень соціального захисту залежить від доходів та можливостей кожної окремої людини. Це може призвести до збільшення соціальних нерівностей та відчуття несправедливості серед тих, хто не може дозволити собі приватне страхування або пенсійний фонд [33].

Ліберальна модель може бути менш стійкою до економічних криз та коливань. Коли економіка стрімко погіршується, багато людей можуть втратити роботу або не мати достатніх коштів для забезпечення собі необхідних послуг. У такому випадку соціальна допомога може бути недостатньою, а приватні страхові компанії можуть стати неплатоспроможними через велику кількість звернень до них [33]. Також ліберальна модель може мати негативний вплив на мотивацію людей працювати та заробляти достатньо для свого соціального захисту. Якщо люди не бачать значущої вигоди у підвищенні свого доходу через менший рівень соціального захисту, вони можуть втратити мотивацію працювати більше та заробляти більше, що може призвести до зменшення економічного зростання.

Східноєвропейська модель соціального захисту – це модель, яка розвивалася в країнах Центральної та Східної Європи після Другої світової війни, особливо в умовах соціалістичної системи. Вона забезпечувала значну рівність в доходах, доступ до рівних умов праці та доступність соціальних послуг.

Зазначена модель передбачала високий рівень державного регулювання економіки та соціальних відносин. Держава у цій моделі виступала головним інструментом розподілу ресурсів та забезпечення рівних умов для всіх громадян. Основна мета такої моделі – забезпечення соціальної справедливості та рівності, зокрема через створення універсальної соціальної інфраструктури, яка надає доступ до безкоштовної освіти, охорони здоров'я та інших послуг.

Східноєвропейська модель соціального захисту була основною моделлю в країнах Центральної та Східної Європи до кінця 1980-х рр. Проте з розпадом соціалістичного блоку вони були змушені перейти до інших моделей. На сьогоднішній день, більшість з країн, що колись були частинами східноєвропейської моделі соціального захисту, використовують комбіновані моделі з елементами інших моделей, зокрема моделі ліберальної та континентальної [34].

Хоча східноєвропейська модель була зневаженою за її низьку ефективність та залежність від держави, вона дозволила забезпечити велику рівність в доходах та високий рівень соціального захисту. Однією з головних особливостей східноєвропейської моделі є те, що вона була сформована в умовах соціалістичного режиму і має риси колективізму та державного планування. Основні складові цієї моделі [34]:

- високий рівень державної соціальної підтримки, який включає безкоштовну медичну допомогу, освіту та соціальне забезпечення на випадок хвороби, безробіття та інвалідності;

- централізоване управління соціальною сферою, де держава відповідає за координацію і фінансування соціальної підтримки, а також за надання

послуг у сфері охорони здоров'я та освіти;

– висока роль профспілок, які займаються захистом прав працівників і контролюють соціальну політику держави.

Східноєвропейська модель соціального захисту, як і інші моделі, має свої переваги та недоліки. До переваг можна віднести високий рівень соціальної підтримки та доступність безкоштовної освіти та медичної допомоги. Однак, серед недоліків можна виділити низький рівень індивідуальної відповідальності, залежність від державної підтримки, а також низький рівень розвитку економіки.

Саме на діаграмах (рис. 2.1-2.4) можна і побачити різницю у ВВП на душу населення, розмірах пенсій, витратах на соціальний і медичний захист на людину станом на 2021 р. серед представників кожної соціальної моделі. Для співставлення автором було обрано по одному представнику країн ЄС кожної моделі соціального захисту, а саме: скандинавська модель – Данія; континентальна модель – Нідерланди, модель Південної Європи – Португалія, ліберальна модель – Естонія, східноєвропейська модель – Угорщина.

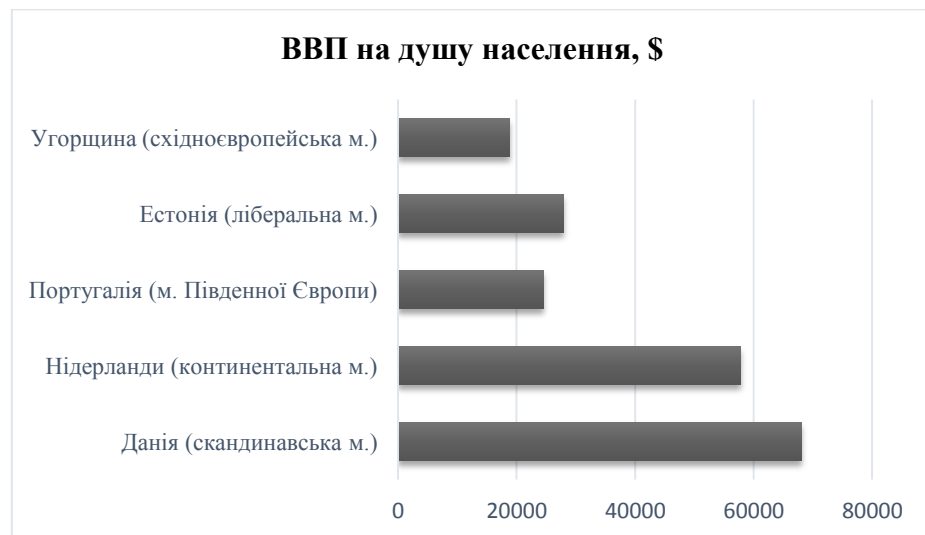

Рис. 2.1. ВВП на душу населення обраних для аналізу країн ЄС у 2021 р. за даними Світового банку (розроблено автором на основі [34])

За даними рис. 2.1 видно, що за розмірами ВВП на душу населення серед представлених з кожної моделі соціального захисту країн ЄС лідирують Данія та Нідерланди.

Рис. 2.2. Середня місячна пенсія в обраних для аналізу країн ЄС у 2021 р. (розроблено автором на основі [35])

З рис. 2.2 серед обраних нами країн ЄС для аналізу також спостерігаємо лідерство Данії та Нідерландів щодо розмірів середньої місячної пенсії.

Рис. 2.3. Витрати на соціальних захист 1 жителя обраних для аналізу країн ЄС у 2021 р. за даними Eurostat (розроблено автором на основі [36])

Аналогічна ситуація з лідерства країн в питаннях витрат на соціальний захист та охорону здоров'я 1 жителя простежується і за даними, представленими на рис. 2.3 та 2.4.

Рис. 2.4. Витрати на охорону здоров'я 1 жителя обраних для аналізу країн ЄС у 2021 р. за даними Eurostat (розроблено автором на основі [36])

Отже, загальною рисою моделей соціального захисту в Європейському Союзі є прагнення до забезпечення соціального захисту та підтримки громадян в складних життєвих ситуаціях. Проте, моделі соціального захисту у різних країнах ЄС можуть значно відрізнятись за своїм характером, охопленням та ступенем соціальної відповідальності держави. У ЄС можна виділити кілька основних моделей соціального захисту, зокрема скандинавську, ліберальну, континентальну, південноєвропейську та східноєвропейську. Кожна з них має свої особливості та підходи до забезпечення соціального захисту.

2.3. Соціальна політика України в умовах євроінтеграційних процесів

Характерною ознакою сучасного етапу розвитку світового господарства є поширення процесів інтеграції, які проявляються крізь призму економічних, соціальних, трудових та культурних відносин.

Стратегічні плани східної політики Європейського Союзу передбачають забезпечення добросусідських стосунків із певними країнами, їх інтеграцію у спільний економічний та соціальний простір, побудову спільноти безпеки і співробітництва. Низка ухвалених нормативних актів визначила вектор інтеграції України до ЄС.

Інтенсивний розвиток інтеграції України в Євросоюз вимагає, щоб усі гілки влади у своїй діяльності орієнтувалися на європейські цінності та досягнення. Соціальна політика України є одним з найважливіших напрямків державної політики та має безпосередній вплив на благополуччя та якість життя населення. У зв'язку з євроінтеграційними процесами Україна зобов'язана адаптувати свою соціальну політику до стандартів та вимог Європейського Союзу.

Але поки що соціальна політика України характеризується політичною невизначеністю. Недотримання прав людини, відсутність повної свободи засобів масової інформації, постійні зміни в напрямках зовнішньої політики, відсутність досконалого законодавства тощо заважають утвердженню України як демократичної держави. В таких умовах соціальна сфера лишається слабо розвиненою. Важливим чинником соціального забезпечення є соціальна безпека людини, яка включає рівень та якість життя. Крім того, на рівень соціальної захищеності суспільства впливає соціально-економічний розвиток країни.

Україна за економічними характеристиками значно відстає від країн-членів ЄС. Ключовими показниками, що відображають стан соціальної політики держави є ВВП на душу населення та Індекс людського розвитку. Обсяг ВВП на душу населення в Україні за даними 2021 р. дорівнює 4835 дол. США, в той час як середнє значення в ЄС – 32829 дол. США. [33] Індекс людського розвитку в Україні становить 0,779, що відповідає 45 позиції з 152 країн [37].

В табл. 2.2 ми порівняли показники соціальної політики України та різних країн Європи. За такими показниками як витрати на соціальний захист

та охорону здоров'я 1 жителя (табл. 2.2, рис. 2.5), а також розміру середньої пенсії (табл. 2.2) Україна відстає від будь-якої країни ЄС. Це свідчить про таке: для того, щоб Україна органічно інтегрувалась у політику соціального захисту ЄС, потрібно економічно розвиватись.

Таблиця 2.2

Порівняння показників соціальної політики України та країн Європи за даними 2021 р. [34-36]

Країна	ВВП на душу населення, \$	Середня пенсія у 2021, \$ в місяць	Соціальний захист, % від ВВП	Охорона здоров'я, % від ВВП	Витрати на соціальний захист 1 жителя, \$ на рік	Витрати на охорону здоров'я 1 жителя, \$ на рік
Україна	4835	134,4	16	4,8	730,59	219,18
Литва	23723	528	19,2	5,9	4560,00	1401,25
Болгарія	12200	300	18,3	6	2262,20	741,71
Греція	20192	720	29,1	6,3	5899,61	1277,24
Німеччина	51200	1440	32	8,3	16384,62	4249,76
Польща	18000	762	23,3	5,9	4198,94	1063,25

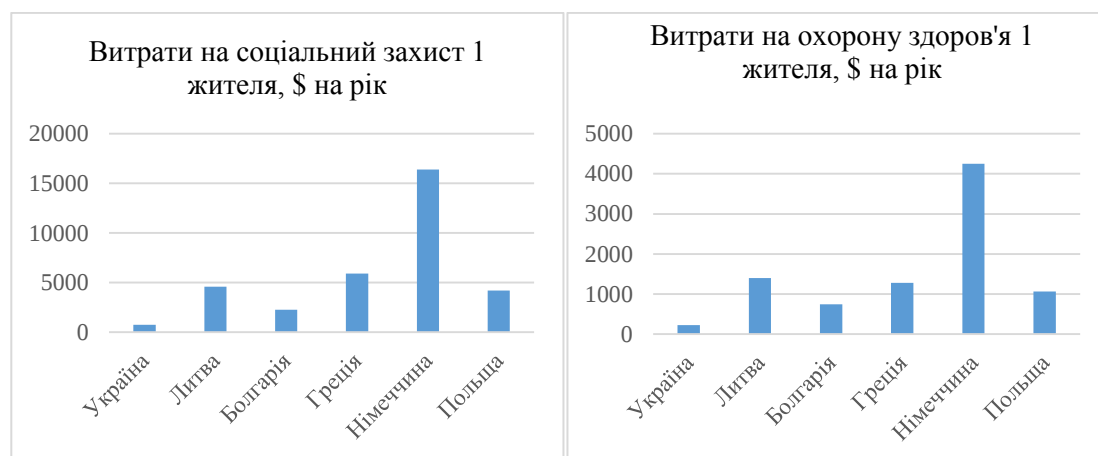

Рис. 2.5. Витрати на соціальний захист та охорону здоров'я 1 жителя України та деяких країн ЄС у 2021 р. [36, 37]

В соціальній сфері України спостерігається низка проблем, зазначених на рис. 2.6.

В умовах соціально-економічної кризи посилились негативні тенденції

в усіх сферах життя суспільства: загальний низький рівень життя. Для покращення ситуації, спочатку, необхідно вирішувати економічні та політичні проблеми, також впроваджувати реформи, які будуть націлені на покращення рівня життя населення.

Одним з основних напрямків реформування соціальної політики України є підвищення ефективності та доступності соціальних послуг. Для цього уряд України розпочав реформування системи соціального захисту, зокрема пенсійної та медичної систем.

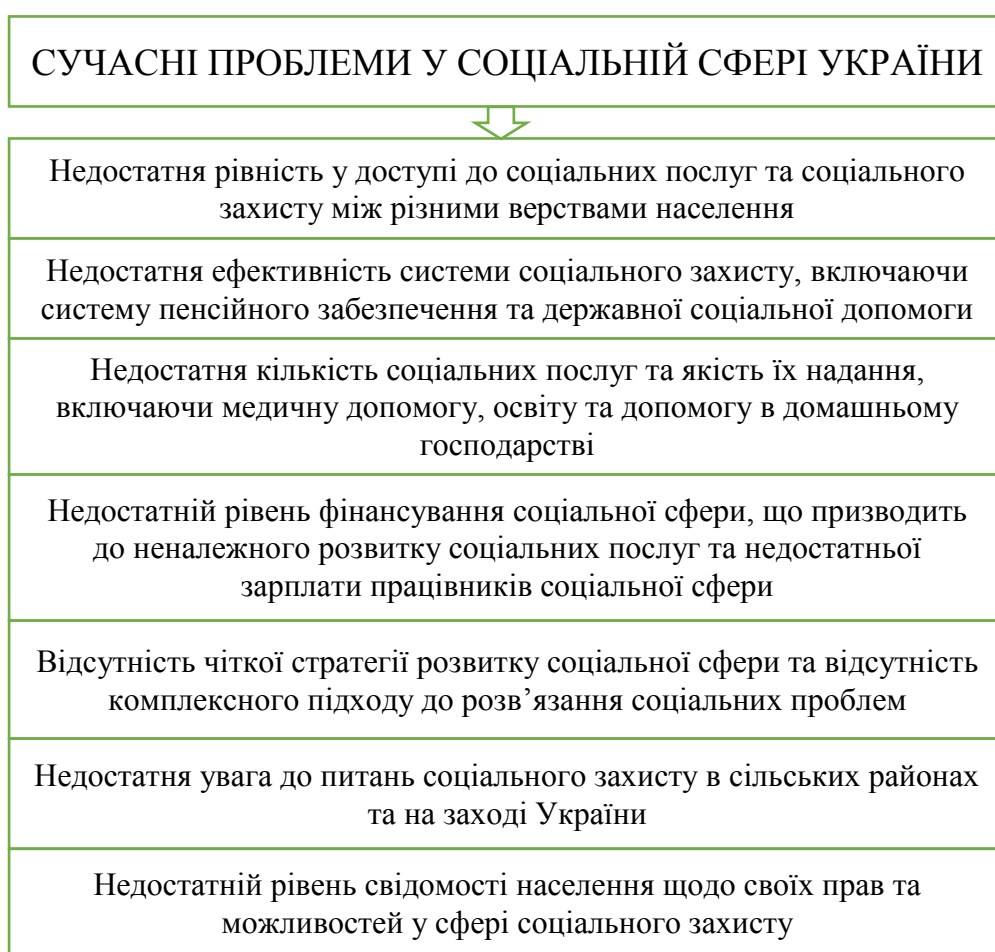

Рис. 2.6. Сучасні проблемні питання у соціальній сфері України
(розробка автора)

З метою забезпечення соціальної захищеності населення в Україні діють програми соціальної допомоги та підтримки, які передбачають матеріальну допомогу малозабезпеченим сім'ям, інвалідам, ветеранам війни

тощо. Однак, не зважаючи на зусилля уряду, рівень соціального захисту в Україні залишається низьким порівняно з країнами Європейського Союзу.

Звертаючи увагу на євроінтеграційні процеси, соціальна політика України стала однією з ключових тем для обговорення. Україна прагне вступити до Європейського Союзу з метою забезпечення високого рівня соціального захисту своїх громадян, тому в останні роки в Україні були прийняті численні закони та програми, спрямовані на поліпшення соціального захисту. Також одна з найбільших проблем, з якою стикається Україна, полягає у високому рівні бідності серед населення, тому одним із пріоритетів української соціальної політики є боротьба з бідністю та соціальна інтеграція малозабезпечених верств населення.

Уряд України вживає ряд заходів для поліпшення соціальної сфери країни. Відбулося підвищення мінімальної заробітної плати, пенсій та соціальних виплат. Також урядом запроваджено ряд програм, спрямованих на підтримку малозабезпечених верств населення, зокрема програму «Доступні ліки», яка передбачає зниження вартості ліків для певних категорій громадян.

Але певні проблеми української соціальної політики ще залишаються невирішеними або ж їм приділяється недостатньо уваги, це такі як проблеми безробіття, низького рівня медичного обслуговування та низької якості освіти.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (WHO), витрати на охорону здоров'я в Україні складають 4,8% ВВП, що є одним з найнижчих показників в Європі [38].

Український уряд, як вже зазначалося вище, завдяки запровадженій державній програмі «Доступні ліки» передбачає державні закупівлі лікарських засобів, включаючи дорогі препарати для лікування онкології та інших серйозних захворювань.

Україна також проводить реформування системи соціального захисту, спрямованої на більшу ефективність та зменшення корупції. Наприклад, було

запроваджено електронну систему реєстрації на отримання допомоги, що зменшує можливість маніпуляцій з боку посередників та забезпечує більш ефективний розподіл допомоги.

Через недостатню розвиненість соціальної політики та соціального захисту при інтеграції України в ЄС можуть виникнути проблеми, представлені на рис. 2.7.

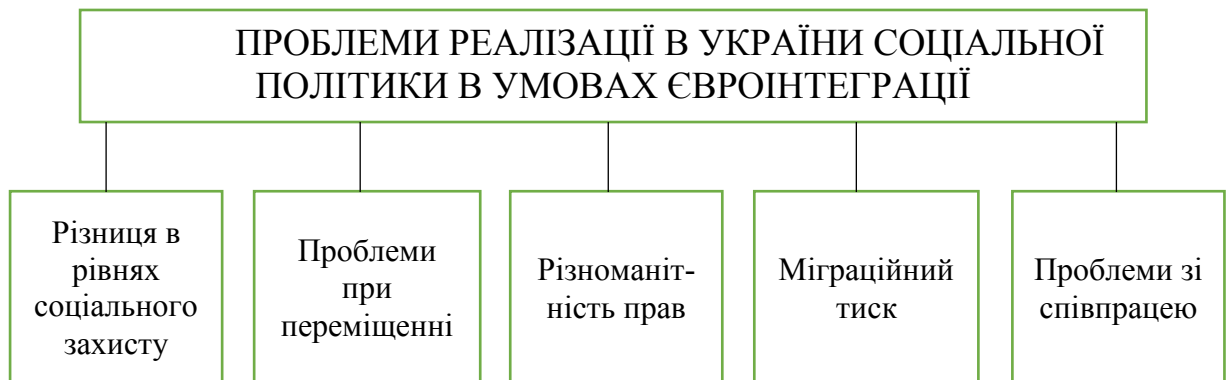

Рис. 2.7. Проблемні питання реалізації в Україні соціальної політики та соціального захисту в умовах євроінтеграції (розробка автора)

Основні з них [39]:

1. Різниця в рівнях соціального захисту: Це може призвести до того, що особи, які живуть в країнах з високим рівнем соціального захисту, можуть мати конкурентну перевагу на ринку праці порівняно з тими, хто живе в країнах з меншим рівнем захисту.

2. Проблеми при переміщенні: Різниця в розвитку соціального захисту може також призвести до проблем з переміщенням між країнами ЄС. Наприклад, якщо особа переїжджає з країни з високим рівнем соціального захисту в країну з меншим рівнем захисту, вона може втратити доступ до певних видів підтримки, на які розраховувала раніше.

3. Різноманітність прав: Різний розвиток соціального захисту може також призводити до різноманітності прав та правил, які регулюють соціальний захист, між Україною та країнами ЄС. Це може створювати складнощі для людей, які переміщуються між країнами, оскільки їм буде складно адаптуватись до інших правил отримання соціальної допомоги.

4. Міграційний тиск: Різні рівні соціального захисту можуть також призвести до того, що люди будуть мігрувати з України до інших країн ЄС в пошуках кращих умов життя. Це може створювати тиск на країни з високим рівнем соціального захисту, оскільки вони можуть бути більш привабливими для мігрантів, які шукають підтримку.

5. Проблеми зі співпрацею: Різні моделі соціального захисту можуть також створювати проблеми зі співпрацею між країнами, оскільки вони будуть мати різні системи соціального захисту.

Отже, сьогодні соціальна сфера України має низку невирішених проблем, спричинених внаслідок відсутності чітких напрямків соціальної політики та економічно-політичної стабільності. Як результат спостерігається безробіття, глибоке соціальне розшарування, погіршення демографічної ситуації та умов життя населення в цілому. Зважаючи на курс України щодо євроінтеграції, буде доречно адаптувати певний досвід європейських країн до національних реалій з метою розвитку соціальної сфери. Впровадження у соціальну сферу європейських стандартів забезпечить підвищення рівня життя населення, що позитивно вплине на соціально-економічну ситуацію в Україні.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ВИМІРУ ЄС

3.1. Майбутнє європейської соціальної моделі

Майбутнє європейської соціальної моделі постає досить складним питанням, яке обговорюється на рівні всього Європейського Союзу. Європейська соціальна модель є основою для забезпечення соціального захисту та рівності між громадянами ЄС, але її необхідно адаптувати до нових викликів і змін в економіці та суспільстві.

За оцінками Євростату, у грудні 2022 р. в Європейському Союзі рівень безробіття був 6,4%, тобто 13,2 млн. безробітних осіб [36].

Європейський Союз повинен ґрунтуватися на співпраці, солідарності та соціальній справедливості – Європейський Союз, конкурентоспроможний у світі, зі стійкою економічною та соціальною моделлю. Об'єднана Європа сильніша – в економічному, соціальному та демократичному плані. Без подальшої інтеграції ЄС не зможе досягти вищого рівня життя для всіх.

Економічна криза, безробіття, соціальна ізоляція та невдоволення – у поєднанні з надзвичайною ситуацією з біженцями, Брекзітом та тероризмом – створює кризу довіри до ЄС серед громадян [40].

У зв'язку з розвитком інтеграційних процесів, зростанням конкуренції між країнами за інвестиції та ринки збуту вже з кінця минулого століття дедалі очевиднішою стає необхідність зміни підходів до соціальної політики та розвитку нової соціальної стратегії, що відповідає запитам сучасності.

Вплив інтеграції можна розглядати як передумову формування єдиної соціальної політики Євросоюзу. Наприклад, для функціонування єдиного ринку товарів необхідні рівні права споживачів, тобто постає питання про розроблення загальних мінімальних стандартів і правил, які гарантують ці права і діють на території всіх держав – членів ЄС. Противниками формування єдиних стандартів соціальної політики були більш розвинені

країни, уряди яких побоювалися, що встановлення нижчих стандартів може негативно вплинути на їхні національні стандарти. Європейський Союз являє собою об'єднання відносно розвинених країн, тому в міру його розширення виникає проблема соціальної адаптації нових його членів з менш розвинутою економікою. Вирішення цього питання полягає в самій сутності механізму соціального захисту, який забезпечує уніфікацію якості життя і за характером свого впливу на економіку відіграє роль стабілізатора і стимулятора економічного розвитку. Вищі соціальні стандарти дають змогу слабшим учасникам підвищити свій рівень добробуту не тільки за рахунок розвитку власної економіки та розширення ринків [41].

Проте в структурах економіки і суспільства країн Євросоюзу все ще виявляються істотні відмінності, які час від часу породжують колізії і конфлікти в об'єднанні і таким чином гальмують доцентрові тенденції в регіоні. Значні відмінності в режимах регулювання ринків праці та соціального забезпечення обмежують процес формування єдиного соціального простору – територіальної спільності, де згідно з нормами і правом Європейського Союзу проводиться його соціальна політика. Водночас Євросоюз має свій соціальний вимір, який охоплює діяльність структурних фондів, насамперед Європейського соціального фонду, проведення соціально орієнтованої спільної сільськогосподарської політики, вдосконалення законодавства, що регулює зайнятість та умови праці. Дедалі більшого значення набуває дотримання загальних для ЄС принципів рівності та недискримінації [42].

Крім процесів глобалізації, з кінця минулого століття багато держав об'єднаної Європи більшою чи меншою мірою переживали кризові соціально-економічні явища, що розвивалися взаємопов'язано: масове безробіття, інфляція, старіння населення. Деякі держави і зараз продовжують перебувати на шляху реформ. Одним з виходів із ситуації, що склалася, стають соціальні реформи та розробка єдиної стратегії соціальної політики, яку доцільно розпочати зі створення єдиних стандартів соціальної політики

для країн Євросоюзу. У зв'язку з розширенням ЄС, зростаючою інтеграцією та старінням населення доцільно виокремити наступні головні реформи (рис. 3.1):

Рис. 3.1. Головні реформи для побудови європейської соціальної моделі
(розробка автора)

1. Створення нових робочих місць. Для цього необхідно створити сприятливе інвестиційне та бізнес середовище, що приверне нові підприємства до регіонів, де не вистачає робочих місць. Також, слід забезпечити фінансову підтримку стартапам та малим підприємствам, які зможуть створювати нові робочі місця.

2. Підвищення якості робочих місць. Робочі місця повинні бути безпечними, працівники мати належний рівень заробітної плати та соціальних гарантій, таких як страхування від нещасних випадків на роботі та інші види соціального захисту.

3. Розвиток кваліфікацій. Для того, щоб покращити якість робочих місць, необхідно забезпечити розвиток кваліфікації працівників, що дасть їм

можливість займатись більш високооплачуваними та кваліфікованими роботами.

4. Підтримка мігрантів та біженців. Мігранти та біженці можуть стати важливим ресурсом для європейської економіки, тому важливо забезпечити їм доступ до робочих місць та розвиток кваліфікації, який відповідав би вимогам сучасного ринку праці.

5. Підтримка соціального підприємництва. Соціальні підприємства, які поєднують підприємницьку діяльність з соціальною місією, можуть стати важливим інструментом для розвитку соціальної політики ЄС. Вони забезпечують робочі місця, знижують рівень бідності та безробіття, та забезпечують інновації та розвиток громад.

6. Забезпечення соціального захисту. Важливо забезпечити достатній рівень соціального захисту для всіх громадян ЄС, зокрема тих, хто є найбільш вразливими верствами населення. Серед заходів, які можуть допомогти в цьому, – забезпечення достатньої пенсії, медичного страхування, соціальної допомоги, та інших видів соціального захисту.

7. Підтримка боротьби з бідністю. Важливо забезпечити бідним громадянам ЄС не тільки матеріальну допомогу, а й надати їм можливість отримати роботу та забезпечити доступ до ресурсів, які допоможуть їм піднятися на новий рівень життя.

8. Підтримка економічного зростання. Це означає впровадження стимулів для розвитку бізнесу та інвестицій в ЄС, що забезпечить створення нових робочих місць та збільшення доходів громадян. Цей пункт включає в себе розвиток інфраструктури, створення сприятливих умов для розвитку бізнесу, залучення іноземних інвестицій та підтримку науково-технічного прогресу.

9. Підтримка освіти та навчання. Розвиток системи освіти, що забезпечить громадянам ЄС необхідні навички та знання для розвитку кар'єри та отримання робочих місць. Важливою складовою цього пункту є забезпечення доступності та якості освіти для всіх громадян ЄС, незалежно

від їхнього походження, статусу чи доходу.

10. Підтримка здоров'я та добробуту. Забезпечення доступності та якості медичної допомоги, здорового способу життя, боротьбу зі шкідливими звичками та соціальними проблемами. Підтримка науково-медичних досліджень та розвитку інновацій у галузі охорони здоров'я.

11. Боротьба зі зміною клімату та забезпечення сталого розвитку. Розвиток інноваційних технологій та впровадження зелених технологій, забезпечення екологічно чистого середовища, боротьбу зі зміною клімату та зменшення викидів парникових газів. Також підтримка сталого розвитку та забезпечення економічного зростання, що не шкодить довкіллю.

12. Зміцнення соціального діалогу та участі громадян у прийнятті рішень. Зміцнення взаємодії між роботодавцями та профспілками, забезпечення громадянської участі у процесах прийняття рішень на різних рівнях, включаючи рівень ЄС. Важливо забезпечити відкритість та прозорість в процесі прийняття рішень та залучення громадян до участі у ньому.

На нашу думку, у майбутньому Європейський Союз буде шукати баланс між економічними і соціальними викликами, забезпечуючи розвиток стійкої та просунутої соціальної моделі, яка буде відповідати потребам та інтересам громадян ЄС.

У результаті успішної реалізації цього плану, ЄС зможе забезпечити стійкий розвиток своїх країн-членів, встановлення соціальної справедливості та рівного стандарту життя для всіх своїх громадян. Також це може привести до більшого економічного зростання, зменшення бідності, а також покращення якості життя в ЄС.

3.2. Зовнішній вимір соціальної політики ЄС та проблема розширення

Зовнішній вимір соціальної політики ЄС включає в себе взаємодію з іншими країнами та міжнародними організаціями у сфері соціальної

політики, а також співпрацю з країнами-партнерами у розвитку. ЄС прагне співпрацювати з іншими країнами з метою розповсюдження своїх цінностей та стандартів щодо соціальної політики. Це може бути досягнуто через різноманітні програми та проекти, які спрямовані на покращення соціальних умов та забезпечення сталого розвитку в цих країнах. Останніми роками дедалі більшого значення набуває так званий «зовнішній вимір» соціальної політики. Уперше цей термін було озвучено й обґрунтовано в Програмі соціальних дій 1998-2000 рр. [43].

Передумови до виокремлення зовнішнього виміру як особливого аспекту соціальної діяльності були пов'язані здебільшого з двома моментами: діяльністю ТНК, що мали відділення не тільки в державах-членах ЄС, а й поза рамками Європейського Союзу, а також процесом розширення. І якщо регулювання соціальних проблем у ТНК і так званих європейських компаніях здійснювалося відповідно до норм і правил ЄС, у рамках політики соціального партнерства та з використанням регламентованих форм соціального діалогу, то поповнення ЄС новими членами за рахунок східноєвропейських країн-кандидатів ускладнило ситуацію. Постало питання про ступінь застосовності європейських соціальних критеріїв та інструментарію соціальної політики на нових територіях, про допомогу цим країнам у реформуванні їхніх соціальних інфраструктур. Адже в плані збалансування макроекономічної стратегії виникає проблема перегляду політики країн, що знову приєдналися, у сфері зайнятості, гармонізації законодавства, розвитку систем соціального захисту. Зрештою, не можна не замислитися над соціальною ціною, яку мають заплатити обидві сторони за налагодження продуктивної співпраці та створення розширеної зони соціальної стабільності. Підтягування східноєвропейських країн до стандартів ЄС загрожує перерозподілом його бюджету на користь новачків. А проти цього рішуче виступають дотаційні країни і регіони ЄС, які отримували регулярне фінансове підживлення від співтовариства. Поки що питання про фінансування соціальної політики в

розширеному ЄС залишається відкритим.

Поява в рамках ЄС різнорівневих партнерів породжує серйозні проблеми. Адже стабільність, притаманна співтовариству загалом, ризикує опинитися під загрозою у зв'язку з глибиною прірви, що розділяє держави-члени і країни Центральної та Східної Європи, які приєдналися до них. Різниця в рівнях життя в майбутньому неминуче викличе хвилю міграції до процвітаючих держав Євросоюзу, потребуватиме додаткових витрат на соціальне забезпечення, збільшення податків на соціальні потреби. Можлива реанімація рефлексів агресивності та ворожості, націоналізму, ксенофобії, які досі остаточно не подолані в ЄС (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

SWOT-аналіз реалізації стратегії поширення зовнішнього виміру
соціальної політики ЄС (розробка автора)

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Фінансова допомога на здійснення ключових реформ в економічній та соціальній сфері країн-нових членів ЄС. 2. Різноманітні програми та проекти, які спрямовані на покращення соціальних умов та забезпечення сталого розвитку в країнах-нових членів ЄС. 3. Налагодження продуктивної співпраці та створення розширеної зони соціальної стабільності в країнах ЄС.	1. Проблема перегляду політики країн, що знову приєдналися до ЄС, у сфері зайнятості, гармонізації законодавства, розвитку систем соціального захисту. 2. Бюрократизовані процеси, які призводять до проблем в частині впровадження реформ в економічній та соціальній сферах країн-нових членів ЄС.
Можливості	Загрози
1. Покращення іміджу на міжнародній арені як країн-нових членів ЄС, так і Євросоюзу загалом. 2. Поліпшення якості життя людей у країнах-нових членах ЄС. 3. Подальший прогрес країн-нових членів ЄС у напрямках, які підтримуються за допомогою фінансової допомоги від ЄС (наприклад, у сфері екологічній та енергетичній).	1. Підтягування східно-європейських країн до стандартів ЄС загрожує перерозподілом його бюджету на користь новачків в зв'язку з чим може виникнути «втома» країн-донорів від надання допомоги. 2. «Відкат» деяких реформ в економічній та соціальній сфері країн-нових членів ЄС до попереднього рівня.

Проведений нами SWOT-аналіз показав, що поряд з наявністю сильних сторін у реалізації стратегії поширення зовнішнього виміру соціальної

політики ЄС існує і низка слабких сторін, які не слід ігнорувати та спільно в рамках ЄС вирішувати поряд із загрозами, які можуть виникнути у ході реалізації такої стратегії.

Однак, судячи з опитувань, більшість громадян ЄС все ж таки висловлюють підтримку курсу керівництва на розширення Союзу. Майже чверть розглядає це як моральний обов'язок у дусі «міжнародної солідарності та соціального згуртування». Тут відіграє роль позиція офіційних кіл ЄС, які заявили, що поглиблення інтеграції, розв'язання соціальних проблем держав-членів мають пріоритет перед розширенням і що інтереси його громадян не повинні бути ущемлені заради якнайшвидшого вирівнювання показників країн-кандидатів. Чи вдасться керівництву Європейського Союзу подолати «євроскептицизм» і зберегти підтримку населення, без опори на яку складно розраховувати на успіх своєї політики, покаже час [44].

Неодмінною умовою вступу до ЄС є відповідність Маастрихтським і Копенгагенським критеріям, і передусім прийняття та адаптація *acquis communautaire*. Це – викладені на більш ніж 100 сторінках правила і стандарти, що покривають найрізноманітніші сфери: від ядерної безпеки до статистики [45].

Справа ускладнюється тим, що душевий ВВП країн, які знову приєдналися, ледь сягає третини європейського рівня. Тому ЄС виробив спеціальну передприєднавчу стратегію, яка націлена на стимулювання та підтримку економічних, соціальних та інституційних реформ. Ті зміни і доповнення, які було внесено до Договору про ЄС у Німці, свідчать про те, що Євросоюз має твердий намір діяти в цьому напрямі. Вироблення у 2002 р. Конвенції про майбутнє ЄС, рішення про прийняття до співтовариства 10 нових членів (договори з ними підписано в Афінах у квітні 2003 р.), схвалення самітом у Казерті (Італія, грудень 2003 р.) заходів, які сприяють процесу розширення, та методів з їхнього втілення в життя, свідчать про курс керівних інститутів ЄС на розширення зони дії різних напрямів своєї

політики, зокрема й соціальної [46].

При цьому, з огляду на поточні глобальні геополітичні виклики, такі як пандемія COVID-19 та вторгнення Росії в Україну, наразі актуальним постає питання щодо використання можливостей з переосмислення економічного управління ЄС, а саме: запровадити відповідні міри комплексної економічної політики з метою ефективного подолання економічної та соціальної нерівності на тлі величезних потреб країн ЄС в інвестиціях. Для цього, перш за все, на думку Європейського Парламенту, потрібно [47] (рис. 3.2):

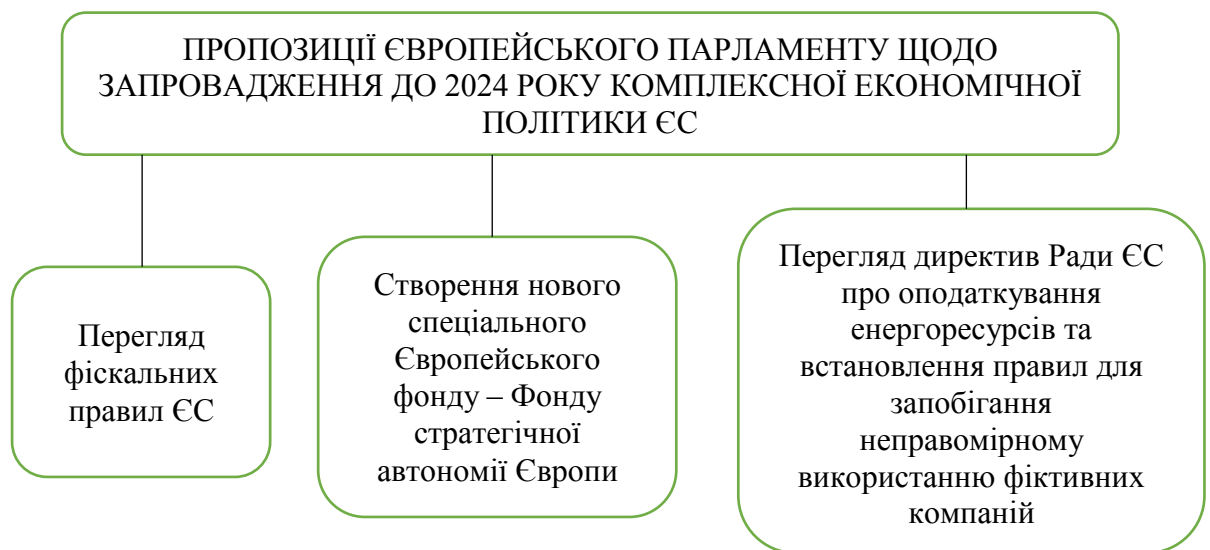

Рис. 3.2. Перспективні напрями щодо запровадження комплексної економічної політики ЄС (розроблено автором на основі [47])

1. Розпочати перегляд фіскальних правил ЄС, а саме: необхідність швидкого впровадження вимоги про розмір мінімальної ставки оподаткування, зосереджуючись на більш справедливому розподілі прибутків і прав з оподаткування між країнами у відношенні великих міжнародних компаній, у тому числі діючих у цифровому секторі.

2. Створення нового спеціального Європейського фонду (Фонду стратегічної автономії Європи) для фінансування транскордонної енергетичної інфраструктури. Такий новий фонд має бути створений за звичайною законодавчою процедурою, підлягати повному контролю з боку Європарламенту та бути під безпосереднім управлінням Єврокомісії.

3. Раді ЄС погодити пропозиції Єврокомісії щодо перегляду Директиви Ради ЄС від 14 липня 2021 р. про оподаткування енергоресурсів та Директиви Ради ЄС від 22 грудня 2021 р. про встановлення правил для запобігання неправомірному використанню фіктивних компаній з метою оподаткування.

Проведений нами аналіз вказує на те, що керівництво ЄС вважає, і цілком справедливо, що розширення стосується не тільки Співтовариства (це виклик для всього континенту), а і сподівається на позитивний ефект цього процесу для третіх країн, особливо для безпосередніх сусідів.

3.3. Соціальні проблеми в контексті відносин ЄС та України і шляхи їх вирішення

Незважаючи на військові дії, які наразі відбуваються на території України, відносини між Європейським Союзом та Україною відіграють все більше важливу роль у багатьох аспектах життя суспільства, включаючи економіку, політику, культуру та соціальні питання. Отже, значний прогрес в побудові стійких відносин між Україною та ЄС простежується, але, на жаль, існують різноманітні соціальні проблеми, які потребують належної уваги та рішучих заходів для їх вирішення. Тому ми у цьому підрозділі кваліфікаційної роботи і розглянемо найбільш актуальні соціальні проблеми, з якими стикається Україна в контексті її відносин з ЄС, та проаналізуємо можливі шляхи їх вирішення. Результати проведених нами досліджень представлено на рис. 3.3.

Першою проблемою є економіка, яка не розвинута до рівня країн ЄС. Однією з ключових складових інтеграції України до ЄС є розвиток економіки та підвищення рівня життя населення. Проте, ще у мирний час Україна зіткнулася з рядом економічних проблем, таких як недостатній рівень конкурентоспроможності, нерозвинена інфраструктура, відсутність інвестицій тощо.

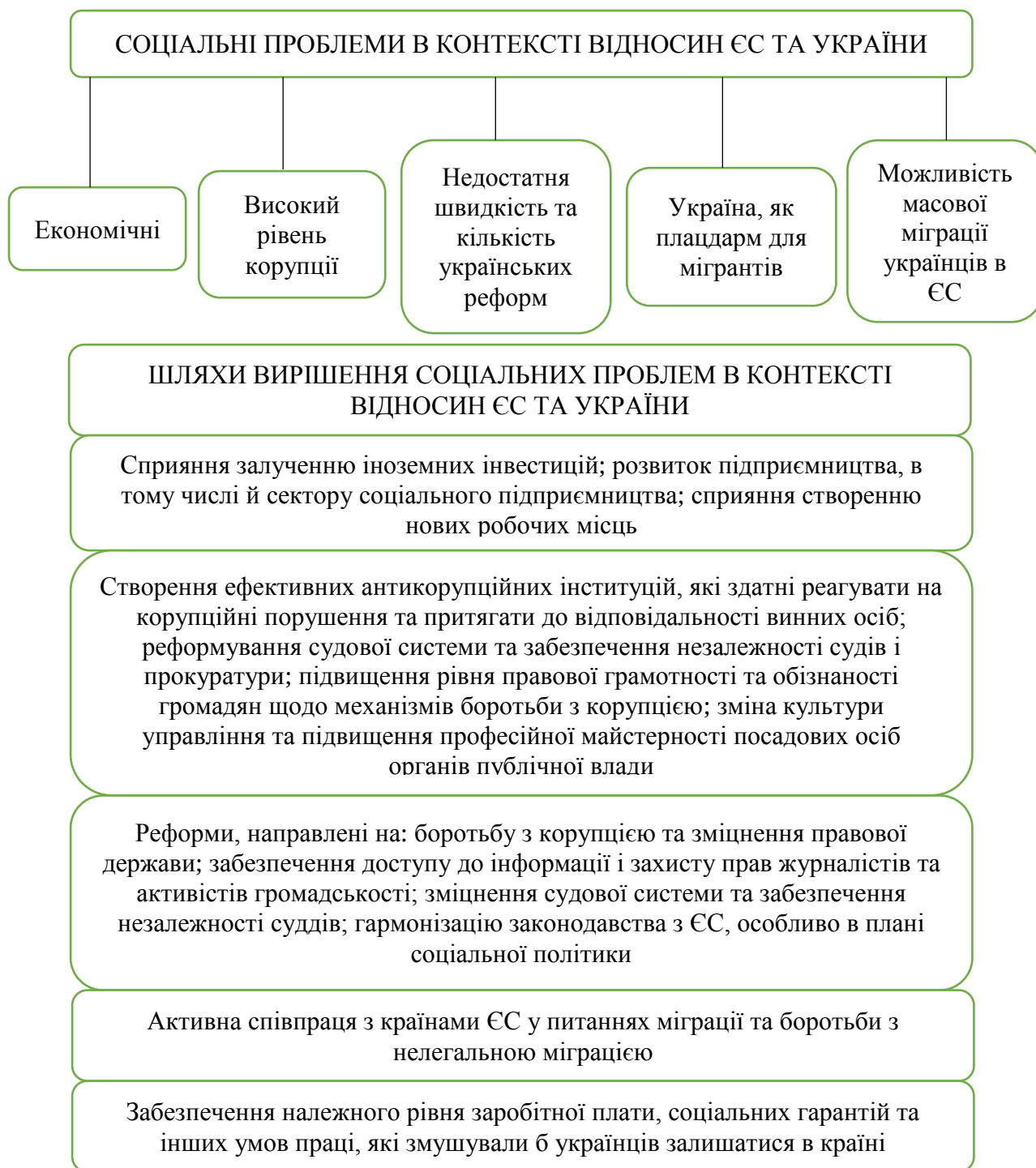

Рис. 3.3. Соціальні проблеми в контексті відносин ЄС та України та шляхи їх вирішення (розробка автора)

Однією з головних проблем у сфері соціальної політики є недостатній рівень зайнятості та низькі зарплати, які значно впливають на рівень життя населення. В Україні більшість населення працює в секторі малого та середнього бізнесу, який не забезпечує стабільну зайнятість та високу оплату

праці [48]. Для вирішення цих проблем у повоєнний період в Україні необхідно розвивати економіку та залучати інвестиції, що забезпечить розширення ринків та зниження рівня безробіття. Окрім цього, необхідно змінювати правову базу та забезпечувати дотримання прав працівників, зокрема забороняти незаконну зайнятість та підвищувати рівень оплати праці. Необхідно розвивати сектор соціального підприємництва та сприяти створенню нових робочих місць.

Другою проблемою є високий рівень корупції в Україні. 33 бали зі 100 можливих отримала Україна в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) за 2022 р. Цей показник виріс на один бал, і тепер Україна посідає 116 місце зі 180 країн у CPI. Набрані Україною 33 бали у 2022 р. – це найвищий показник нашої країни. За останні 10 років показник України зріс на 8 балів [49]. Але досі корупція є серйозною проблемою, яка суттєво впливає на економічний, політичний та соціальний розвиток країни. На шляху інтеграції України до ЄС ця проблема є однією з найбільших перешкод, оскільки ЄС має високі стандарти щодо боротьби з корупцією та вимагає від своїх партнерів дотримання цих стандартів.

Одним з основних інструментів боротьби з корупцією в Україні є створення ефективних антикорупційних інституцій, які здатні реагувати на корупційні порушення та притягати до відповідальності винних осіб. ЄС надає фінансову та технічну допомогу для зміцнення цих інституцій та розвитку культури невідворотності покарання за корупційні дії.

Ще одним важливим кроком у боротьбі з корупцією є реформування судової системи та забезпечення незалежності судів та прокуратури. Необхідно забезпечити високу якість правосуддя та захист прав людини. Україна зобов'язалася виконувати ряд реформ у цій сфері в рамках Угоди про асоціацію з ЄС.

В Україні потрібно забезпечувати прозорість та відкритість влади, зокрема шляхом публікації декларацій про майно та доходи посадових осіб та зміцнення системи публічних закупівель. Також розвивати культуру

невідворотності за корупційні дії в суспільстві, підвищувати рівень правової грамотності та обізнаності громадян щодо механізмів боротьби з корупцією.

Ефективна боротьба з корупцією потребує зміни культури управління та підвищення професійної майстерності посадових осіб органів публічної влади України. Це може бути досягнуто шляхом підвищення якості освіти та навчання, а також шляхом збільшення зарплат та інших соціальних гарантій для державних службовців.

Боротьба з корупцією в Україні є складною та багатоаспектною проблемою, яка потребує не тільки правових, але й соціальних, економічних та культурних змін. ЄС готовий надавати допомогу та підтримку для реформування української системи та боротьби з корупцією. Успіх цієї боротьби залежить від зусиль української влади та суспільства в цілому.

Третя проблема – це недостатня швидкість та кількість українських реформ. Ця проблема в нашій державі є ключовою у контексті інтеграції з ЄС. Україна прагне стати членом Європейського Союзу, але це можливо лише за умови виконання численних вимог та критеріїв, які включають розпочаті та успішно реалізовані реформи.

Одна з головних проблем реформ в Україні полягає у браку політичної волі з боку української влади здійснювати необхідні зміни. Це проявляється у боротьбі з корупцією, реформі судової системи, реформі охорони здоров'я, освіти та інших сфер. Хоча було прийнято закони та започатковані деякі реформи, їх впровадження не завжди ефективне та результативне.

Також однією з проблем є відсутність досвіду та знань в реалізації реформ. Це стосується, зокрема, відновлення економіки, забезпечення рівних можливостей для всіх громадян, зміни у судовій системі та правоохоронних органах, реформування медичної та освітньої галузей. ЄС може допомогти Україні в цьому процесі, перш за все, через надання фінансової підтримки, навчання та консультування фахівців. Але саме Україна має прийняти відповідальність за реалізацію реформ та забезпечення їх успішності. Це можливо за умови встановлення дієвого механізму моніторингу та контролю

за виконанням реформ, а також залучення громадськості та експертів до розробки та впровадження цих реформ.

Успішні реформи в Україні необхідні не тільки для отримання членства в ЄС, а й для підвищення життєвого рівня громадян, залучення іноземних інвестицій та розвитку економіки. Ці реформи мають бути комплексними та охоплювати різні сфери життя країни.

Однією з найважливіших реформ в Україні, на нашу думку, є боротьба з корупцією та зміцнення правової держави. Для забезпечення ефективності боротьби з корупцією необхідно також забезпечити доступ до інформації і забезпечити захист прав журналістів та активістів громадськості. Ще одна важлива реформа полягає у зміцненні судової системи та забезпеченні незалежності суддів.

Важливою є реформа економіки, яка має сприяти залученню іноземних інвестицій та розвитку підприємництва. Для цього необхідно вже навіть під час війни в Україні створити сприятливе бізнес-середовище, відкрити нові ринки та здійснити реформування банківської системи.

Соціальні реформи є однією з найважливіших складових процесу інтеграції України з ЄС. До них належить поліпшення якості життя громадян, зміцнення соціальної захищеності та розвиток соціальної інфраструктури.

Однією з найбільших проблем у сфері соціальних реформ є низький рівень соціального захисту населення. Багато людей в Україні живуть на межі бідності та не мають достатньої соціальної підтримки від держави. Для забезпечення високого рівня соціального захисту у повоєнний період в Україні необхідно розробити та впровадити ефективні соціальні програми та підтримку для вразливих груп населення, таких як люди з інвалідністю, пенсіонери та безробітні.

Наступна проблема полягає у поганій якості медичного обслуговування. Низький рівень фінансування охорони здоров'я та відсутність достатнього законодавчого регулювання призводять до того, що більшість людей не може отримати якісну медичну допомогу. Для вирішення

цієї проблеми у повоєнний період в Україні необхідно проводити реформування медичної системи та забезпечити достатнє фінансування для розвитку медичної інфраструктури та підвищення кваліфікації медичних працівників.

Важлива проблема – це недостатня якість освіти та недоступність освітніх послуг для багатьох людей. Для забезпечення якісної освіти у повоєнний період в Україні необхідно забезпечити достатнє фінансування для розвитку освітньої інфраструктури та підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Також потрібно вдосконалювати законодавство в галузі освіти та забезпечити доступ до освіти для всіх верств населення, включаючи малозабезпечені та вразливі групи.

Ще одна проблема, яка стосується соціальних реформ в Україні, – це відсутність ефективної системи соціальної підтримки для молоді та розвитку молодіжної політики в цілому. Для вирішення цієї проблеми необхідно розвивати молодіжні організації та підтримувати проекти, які забезпечують розвиток молоді та їх інтеграцію в суспільство. Також необхідно підвищувати рівень освіти та професійної підготовки молоді для підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці. У взаєминах з ЄС Україна зобов'язалася зробити соціальні реформи, щоб наблизитися до стандартів, що вимагаються ЄС.

Також існує потреба в гармонізації законодавства з ЄС, особливо в плані соціальної політики. Перш за все, це забезпечує збільшення рівня захисту прав громадян, в тому числі прав працівників та соціальних груп, які потребують особливої уваги. Гармонізація законодавства з ЄС дозволить Україні створити сучасну систему соціальної підтримки, що буде відповідати європейським стандартам, відкриє нові можливості для розвитку соціальної сфери, зокрема у сфері охорони здоров'я та освіти. Вона допоможе удосконалити систему медичного страхування та забезпечити доступ до якісної медичної допомоги для всіх громадян, а також забезпечити рівний доступ до освіти для всіх верств населення. Гармонізація законодавства з ЄС

в Україні дозволить і підвищити рівень соціальної захищеності громадян, зменшити соціальну нерівність та бідність в країні. Це може бути досягнуто шляхом впровадження соціальних програм та заходів, які є ефективними у ЄС.

Четверта проблема – це Україна, як плацдарм для мігрантів. Україна може слугувати транзитним пунктом для нелегальних мігрантів, які намагаються потрапити до країн ЄС. Це зумовлено кількома факторами:

1) Географічне положення: Україна має кордон з кількома країнами ЄС, такі як Польща, Румунія, Словаччина та Угорщина. Це робить Україну привабливим пунктом для нелегальних мігрантів, які можуть спробувати потрапити до країн ЄС через ці кордони.

2) Слабкість міграційної політики: Україна має слабку міграційну політику, що робить її привабливою для нелегальних мігрантів. Наприклад, нелегальні мігранти можуть використовувати Україну як базу для збору необхідних документів і засобів для нелегального перетину кордону ЄС.

3) Корупція: Україна є країною з високим рівнем корупції, що може ускладнити боротьбу з нелегальною міграцією та зробити країну більш привабливою для нелегальних мігрантів.

Але Україна докладляє зусиль для боротьби з нелегальною міграцією, включаючи підписання угоди з ЄС про реадмісію (взаємні зобов'язання держав, які закріплюються у міжнародних угодах, прийняти назад власних громадян, а також громадян третіх країн та осіб без громадянства, які незаконно прибули на територію однієї з Договірних Сторін, або прибувши законно втратили підстави для легального перебування) та співпрацю з Фронтексом, агентством ЄС з управління зовнішніми кордонами.

Україна активно співпрацює з країнами ЄС у питаннях міграції та боротьби з нелегальною міграцією. Також, діє Державна прикордонна служба, яка забезпечує безпеку на кордонах та бореться з нелегальною міграцією. За останні роки було здійснено значні зусилля щодо модернізації

та покращення технічного забезпечення прикордонної служби, зокрема, за рахунок допомоги з боку країн ЄС.

П'ята проблема – це можливість масової міграції українців в ЄС. Вона несе негативні наслідки, як для України, так і для ЄС:

1) Втрата людських ресурсів для України. Масова міграція може призвести до того, що Україна втратить свої кваліфіковані кадри, які можуть відправитись на роботу за кордон. Це може призвести до зменшення конкурентоспроможності економіки та негативно позначитись на розвитку країни.

2) Негативний ефект для родин, які залишаються в Україні. Багато родин, які залишаються в Україні, можуть постраждати від міграції своїх членів. Це може призвести до розриву сімейних зв'язків та погіршення соціально-економічної ситуації у країні.

3) Масова міграція може створити соціальні проблеми в ЄС, такі як підвищення безробіття серед громадян Євросоюзу, збільшення навантаження на соціальну інфраструктуру та інші проблеми.

Мігранти можуть знайти в ЄС кращі можливості для працевлаштування, підвищення соціального статусу та покращення якості життя. Але з вирішенням вищевказаних проблем таких, як корупція, недостатність реформ, слабкість економіки масових міграцій можна уникнути, оскільки базові потреби населення України будуть задоволені і гострої необхідності їхати на заробітки не буде.

Отже, розв'язання зазначених вище проблем є важливим кроком для України в процесі інтеграції з ЄС. Зменшення рівня корупції та здійснення необхідних реформ у політичній, економічній та соціальній сферах сприятимуть залученню іноземних інвестицій, збільшенню економічного потенціалу країни та зростанню рівня життя громадян. Це позитивно вплине на імідж України в ЄС та сприятиме підтримці з боку європейських країн.

Розв'язання проблем масової міграції є також важливим аспектом інтеграції з ЄС. Уряд України буде сприяти збереженню трудових ресурсів в

країні шляхом розвитку економіки та підтримки малих і середніх підприємств, які забезпечують робочі місця. Також, важливо забезпечити належний рівень заробітної плати, соціальних гарантій та інших умов праці, які змушували б українців залишатися в країні.

Проведення соціальних реформ також посприяє покращенню ситуації в країні та зменшенню міграції. Серед цих реформ можуть бути поліпшення умов отримання освіти та медичних послуг, підвищення рівня соціальної захищеності населення, розвиток житлової інфраструктури та підвищення рівня життя громадян. Вирішення зазначених проблем необхідне для успішної інтеграції України з ЄС та забезпечення сталого розвитку країни.

ВИСНОВКИ

В ході дослідження ми виконали завдання, визначені у кваліфікаційній бакалаврській роботі, та дійшли певних висновків теоретичного і прикладного характеру, які полягають у такому:

1. В загальних рисах проаналізовано та описано історичні події, такі як: національні багатства, що сконцентровані в руках невеликої групи населення, революційні події в Росії та Європі на початку XX ст., економічна криза 1929-1933 рр., ідеї Кейнса про регулюючу роль держави, а також соціальні проблеми після Другої світової війни. Доведено, що все це передувало широкомасштабному експерименту з формування принципово нового соціального співтовариства, який розгортається нині, у рамках Європейського Союзу на комунітарному рівні.

2. Окреслено основні функції соціальної політики ЄС, які спрямовані на покращення якості життя громадян ЄС, забезпечення соціальної справедливості та зменшення соціальної нерівності. Дійшли до висновку, що впоратися з негативними соціальними наслідками кризових явищ та проблем можна лише за допомогою добре продуманої та чітко проведеної соціальної політики, яка потребує постійного коригування та вдосконалення.

3. Розглянуто діяльність та зони відповідальності найважливіших органів та інститутів ЄС, структурних фондів, ініціативних програм. Доведено, що взаємодія різних інструментів соціальної політики ЄС, організація співпраці по вертикалі, на всіх рівнях дають змогу говорити про спробу створення нової моделі єдиного ефективного механізму.

4. Проведений нами аналіз змісту і напрямів еволюції та генезису соціальної політики ЄС доводить, що нині фактично склалася європейська соціальна модель, яка увібрала в себе кращі досягнення національних моделей соціальної державності і функціонує на основі розвинутого соціального права ЄС. При реалізації соціальної політики, ЄС діє згідно з принципами субсидіарності і пропорційності, поділяючи відповідальність за

здійснення соціального захисту з урядами держав-членів.

5. Встановлено, що загальною рисою моделей соціального захисту в ЄС є прагнення до забезпечення соціального захисту та підтримки громадян в складних життєвих ситуаціях. Проте, моделі соціального захисту у різних країнах ЄС можуть значно відрізнятись за своїм характером, охопленням та ступенем соціальної відповідальності держави. В ЄС можна виділити кілька основних моделей соціального захисту, зокрема скандинавську, ліберальну, континентальну, південноєвропейську та східноєвропейську. Кожна з них має свої особливості та підходи до забезпечення соціального захисту, переваги та недоліки.

6. Доведено, що наразі соціальна сфера України має низку невирішених проблем, спричинених внаслідок відсутності чітких напрямків соціальної політики та економічно-політичної стабільності. Зважаючи на курс України щодо євроінтеграції, доречним буде адаптація досвіду європейських країн до національних реалій з метою розвитку соціальної сфери. Саме впровадження у соціальну сферу європейських стандартів забезпечить підвищення рівня життя населення, що позитивно взагалі вплине на соціально-економічну ситуацію в Україні.

7. У ході дослідження викладено міркування щодо майбутнього європейської соціальної моделі, а саме: розглянуто принципи, на яких будується така модель зараз, а також проблеми, що виникають, та реформи які потрібно запровадити для їхнього вирішення. У результаті успішної реалізації викладеного плану Європейський Союз буде забезпечувати сталий розвиток країн-членів, соціальну справедливість та встановить рівний стандарт життя для всіх своїх громадян.

8. Внаслідок проведеного аналізу зовнішнього виміру соціальної політики ЄС та проблем розширення встановлено такі виклики для ЄС як різниця в рівнях життя країн Євросоюзу та нових країн-членів, погроза стабільності, втрата підтримки населення через необхідність фінансування нових країн-членів. Визначено, що ЄС сподівається на позитивний ефект

цього процесу для третіх країн, особливо для безпосередніх сусідів.

9. Визначено соціальні проблеми в контексті відносин ЄС та України, такі як: нерозвинена економіка, недостатність реформ, потреба гармонізації законодавства з ЄС, високий рівень корупції, Україна як плацдарм для мігрантів, можливість масової міграції українців в ЄС. Проаналізовано як Україна вирішує ці проблеми, а також дано рекомендації в частині їх ефективного розв'язання, що, як наслідок, призведе до успішної інтеграції України в Європейський Союз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Каргалова М.В. Від соціальної ідеї до соціальної інтеграції. URL: <http://www.edc.spb.ru/activities/conferences/40years/kargalova.html>.
2. Григор'єва І. Моделі соціальної політики в сучасному суспільстві: одна, дві чи більше? URL: http://www.dialogvn.ru/uk/1998/n1998_1.htm.
3. Європа вчора, сьогодні, завтра. Інститут Європи АН; відв. ред. М.П. Шмельов. К., 2022. 620 с.
4. Грищук О.В., Слюсарчук Х.Т. Лібералізм та комунітаризм у філософсько-правовому вимірі. Хмельницький, 2018. 303 с.
5. Красноголов Ю.О. Теоретичні засади та політичні стратегії комунітаризму крізь призму комунітарної критики лібералізму. *Наукові записки Києво-Могилянської Академії. Політичні науки*. 2018. Т. 82. С. 28-34.
6. Церкасевич Л.В. Сучасні тенденції соціальної політики в країнах Європейського Союзу. К., 2019. 256 с.
7. Резнікова Н.В. Кейнсiанство // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / Ред. кол. В. Губерський (голова) та ін. К.: Знання України, 2004. Т. 1. 760 с.
8. Європейський Союз: минуле, сьогодення, майбутнє. Єдиний європейський акт. Договір про Європейський Союз / Борко Ю.А. (відв. ред.), Каргалова М.В., Юмашева Ю.М. К.: Право, 2014. 438 с.
9. Європейське право: підруч. для ВНЗ / під ред. Л.М. Ентіна. К., 2020. 720 с.
10. Папієв М. Світовий досвід застосування соціальних стандартів. *Економіка України*. 2014. №1. С. 25-29.
11. Валютна та соціальна політика Європейського Союзу: навч. посіб. / за ред. доц. А.Г. Тимошенка. К., 2014. 430 с.
12. Зайцев Ю.К. Соціалізація економіки України та системна трансформація суспільства. К.: КНЕУ, 2022. 478 с.

13. Масливченко А.Г. Перспективи європейської моделі соціальної держави. *Питання філософії*. 2014. №6. С. 10-15.
14. Аракелян М.Р. Право Європейського Союзу: підруч. / М. Аракелян, М.Д. Василенко; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». О.: Фенікс, 2012. 390 с.
15. Павленко Ю. Світовий досвід функціонування систем соціального страхування. Уроки для України. *Україна: аспекти праці*. 2012. №6. С. 30-36.
16. Айзінова І.М. Європейська соціальна політика в період кризи (огляд систем пенсійного забезпечення та охорони здоров'я в країнах ЄС). *Наукові праці ІРД НАН України*. К., 2013. С. 42-51.
17. Гусев А.А. Політика Європейського Союзу. *Ін-т порівнян. політології ІРД НАН України*. К., 2015. С. 22-31.
18. Артамонова О.М. Міжнародна правосуб'єктивність Європейського Союзу. *Журнал права*. 2016. №8. С. 30-42.
19. Стрежнева М. Ознаки нового етапу в інституціональній еволюції ЄС: відкритий метод координації. *Світова економіка і міжнародні відносини*. 2015. №9. С. 23-35.
20. Стрежнева М. Проблеми соціальної політики в Європейському Союзі. *Світова економіка і міжнародні відносини*. 2016. №8. С. 22-31.
21. Головащенко О. С., Окладна М. Г. Європейський соціальний простір: проблеми формування. *Юридичний науковий електронний журнал*. URL: http://lsej.org.ua/3_2015/3.pdf.
22. Головащенко О.С. Соціальна правова держава в умовах європейської інтеграції. *Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр.* Вип. 14. X., 2017. С. 167-173.
23. Гуцель В.Г. Особливості реалізації соціальної функції держав-членів ЄС в умовах розбудови соціального співтовариства ЄС. *Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр.* Вип. 8. X., 2014. С. 158-167.

24. Джавадова С.А. Європейська соціальна модель у новому соціальному вимірі. *Економічний журнал*. URL: http://economicarggu.ru/2009_2/goncharova.pdf.
25. Європейська соціал-демократія: трансформація у прогресі: пер. з англ. / за ред. Р. Куперуса, Й. Кендела. К.: Основ. цінності, 2021. 508 с.
26. Кук Л. Держава в соціальній сфері: йде чи залишається? *Питання державного та муніципального управління*. 2014. №2. С. 120-144.
27. Європейська соціальна модель і соціальна згуртованість: яку роль відіграє ЄС? / Фонд ім. Фрідріха Еберта, Регіональне представництво в Україні та Білорусі. Лотар Вітте. К.: Заповіт, 2016. – 44 с.
28. Кучко Е.Е. Соціальні інновації: підходи до визначення та класифікації. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи*. №941. 2021. С. 2733.
29. Соціальна політика: політико-правові засади та особливості управління соціальними процесами URL: <http://buklib.net/books/27137/>.
30. Право Європейського Союзу: підруч. / кол. авт., за ред. В.І. Муравйова. К.: Юрінком Інтер, 2021. 704 с.
31. Крюков О.І. Соціальна забезпеченість населення як чинник побудови соціальної держави: Україна та європейський досвід. *Державне будівництво*. 2019. №2. С. 5-9.
32. Павлова Л.О. Політико-економічний аналіз системи соціального захисту населення в Україні: рук. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01; ІРД НАН України. Львів, 2015. 230 с.
33. Свердлова Ю.О. Нормативно-правове регулювання соціальної політики Європейського Союзу. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: економіка, право, політологія, туризм*. 2013. №1. Т. 1. С. 93-100.
34. Світовий банк. Дані ВВП на душу населення. URL:

- <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>.
35. Організація економічного співробітництва та розвитку. Дані про розмір пенсій по країнам. URL: <https://www.oecd.org/finance/private-pensions/globalpensionstatistics.htm>.
36. Євростат. База даних. URL: www.epp.eurostat.ec.europa.eu.
37. Індекс людського розвитку. База даних URL: <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2021-22>.
38. Всесвітня організація охорони здоров'я. База даних. URL: <https://www.who.int/>.
39. Клименко Л.А. Соціальний захист і соціальне забезпечення в умовах євроінтеграції України: окремі аспекти. *Теорія і практика правознавства*. 2017. Вип. 2 (12). С. 1-9.
40. Борко Ю.А. Від європейської ідеї – до єдиної Європи. К., 2013. С. 25-27.
41. Шемятенков В.Г. Європейська інтеграція. К.: Міжнародні відносини, 2013. С. 124-125.
42. Чорнодід І.С. Порівняння моделей соціально-орієнтованих економік. *Технологічний аудит і резерви виробництва*. 2014. №2/2(16). С. 34-38.
43. Матяж С.В. Європейські стандарти в соціальній сфері: досвід для України. *Наукові праці. Соціологія*. 2013. Вип. 199. Т. 211. С. 123-126.
44. Семенов В.М., Рагуліна Ю.М. Імплементация в Україні Європейського досвіду державного управління соціальною сферою. Правові горизонти: тези Міжнародної наукової конференції. Суми: Сумський державний університет, 2017. С. 7-13.
45. Грузєва В.Ю. Соціальне становище України та шляхи вдосконалення системи управління соціальною сферою. Буковинська державна фінансова академія, м. Чернівці. URL: http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Economics/58455.doc.htm.
46. Юшко А.М., Швець Н.М. Міжнародні соціальні стандарти: навч. посіб. / за заг. ред. В.В. Жернакова. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України

- ім. Ярослава Мудрого», 2013. 121 с.
47. Соціально-економічні наслідки війни Росії в Україні для ЄС – посилення дієздатності ЄС. URL: https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/250115/0118_T_Resolution%20on%20soc%20and%20econ%20consequences.pdf.
48. Пігуль Н.Г., Люта О.В. Розвиток соціальної сфери України в умовах євроінтеграційних процесів. *Фінансовий простір*. 2015. №2. С. 344-349.
49. Corruption Perceptions Index. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022>.